

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Кафедра журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:
**КІБЕРБУЛІНГ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ: СПОСОБИ
ЗАХИСТУ ТА ПРОТИДІЇ**

Студентки IV курсу групи 4ЖБ
Освітньої програми *Журналістика*
Галузі знань *06 Журналістика*
Спеціальності *061 Журналістика*
Ступеня вищої освіти *бакалавра*
Чорней Анастасії Андріївни
Науковий керівник: **Кухар Н.І.**,
доцент, кандидат філологічних наук

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

Анотація

Чорней А. Кібербулінг в інформаційному просторі: способи захисту та протидії. Спеціальність 061 Журналістика. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця. 2025

Кваліфікаційна робота присвячена комплексному дослідженню феномену кібербулінгу в сучасному інформаційному просторі. В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій кіберцькування стало однією з найбільш розповсюджених форм агресії, що має серйозний вплив на психологічне здоров'я особистості та її соціальну адаптацію.

У першому розділі роботи здійснено аналіз теоретичних аспектів кібербулінгу: розглянуто сутність поняття, основні форми прояву, психологічні особливості та фактори ризику. Особливу увагу приділено законодавчим аспектам протидії кібербулінгу в Україні та зарубіжних країнах, зокрема висвітлено положення Конвенції ООН про права дитини, Лансаротської конвенції та національних нормативно–правових актів. Досліджено масштаби та динаміку поширення кіберцькування серед різних вікових груп, із урахуванням новітніх соціологічних даних.

Другий розділ спрямований на вивчення специфіки кіберцькування журналістів як окремої вразливої категорії користувачів цифрового середовища. Проаналізовано основні форми атак на представників медіа, їх наслідки для свободи слова та демократичних процесів. Окремо досліджено особливості висвітлення проблеми кібербулінгу у вітчизняних та міжнародних медіа: визначено як позитивні приклади етичного висвітлення, так і проблемні аспекти, пов'язані з ризиком вторинної травматизації жертв.

Ключові слова: *кібербулінг, кіберцькування, інформаційна безпека, журналісти, цифрове середовище, медіа, правове регулювання, профілактика кібербулінгу.*

Abstract

Chornei A. Cyberbullying in the Information Space: Methods of Protection and Counteraction. Specialty 061 Journalism. Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Vinnytsia. 2025.

The thesis is devoted to a comprehensive study of the phenomenon of cyberbullying in the modern information space. Amid the rapid development of digital technologies, cyberbullying has become one of the most widespread forms of aggression, significantly impacting individuals' psychological health and social adaptation.

The first chapter analyzes the theoretical aspects of cyberbullying: the essence of the concept, its main forms, psychological features, and risk factors are examined. Special attention is given to the legislative aspects of combating cyberbullying in Ukraine and abroad, particularly highlighting the provisions of the UN Convention on the Rights of the Child, the Lanzarote Convention, and national legal acts. The scale and dynamics of cyberbullying among different age groups are explored, based on the latest sociological data.

The second chapter focuses on the specifics of cyberbullying against journalists as a particularly vulnerable category of digital environment users. It analyzes the main forms of attacks on media representatives and their consequences for freedom of speech and democratic processes. Special attention is paid to how the problem of cyberbullying is covered in domestic and international media: both positive examples of ethical reporting and problematic aspects related to the risk of secondary victimization are identified.

Keywords: cyberbullying, cyber harassment, information security, journalists, digital environment, media, legal regulation, cyberbullying prevention

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти кібербулінгу	8
1.1. Сутність, форми прояву та правові засади кібербулінгу	8
1.2. Законодавче регулювання кібербулінгу в Україні та світі	18
1.3. Масштаби та тенденції кібербулінгу у світі та в Україні	24
РОЗДІЛ 2. Проблематика кіберцькування журналістів та її медійне висвітлення	33
2.1. Кіберцькування журналістів у сучасному інформаційному середовищі	33
2.2. Висвітлення проблеми кіберцькування у медіа	46
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Актуальність дослідження. У процесі стрімкої цифровізації комунікаційних практик людства виникло нове соціальне явище – кібербулінг, що становить серйозну загрозу для психологічної безпеки особистості та здоров'я суспільства загалом. Проблема онлайн-цькування набуває дедалі більшої гостроти на тлі глобальної діджиталізації освіти, професійної діяльності та соціальних взаємодій, що супроводжуються зростанням кількості користувачів соціальних мереж, платформ миттєвого обміну повідомленнями та інших цифрових сервісів. Особливої актуальності питання кібербулінгу набуло в умовах безпрецедентного розширення доступу до цифрових технологій серед дітей, підлітків та окремих професійних груп, зокрема журналістів, які, виконуючи суспільно важливу функцію, нерідко стають мішенню агресивних онлайн-кампаній.

Науковий інтерес до феномену кібербулінгу послідовно зростає, що знайшло відображення у працях зарубіжних дослідників, таких як Р. Ковальські, С. Лімбер, П. Сміт, Р. Аборн, П.С. Воропаєв. Вітчизняна наукова спільнота також активно долучається до вивчення цього явища, про що свідчать дослідження В.О. Гандзюка, Н.І. Кухар, Т.В. Миронюк, Л.А. Найдьонової, О.В. Лапи, М.С. Грінченко, О.В. Момот, Н.М. Пантелєєвої, І.Г. Лубенець, Н.І. Божко та інших.

Однак, незважаючи на наявні наукові напрацювання, питання комплексного аналізу кібербулінгу в контексті його впливу на інформаційний простір, загрози свободі слова, а також специфіки медійного висвітлення цієї проблеми залишаються недостатньо розробленими. Необхідність поглибленого теоретичного, правового та прикладного осмислення феномену кібербулінгу з огляду на новітні виклики цифрової епохи визначає високу актуальність запропонованого дослідження.

Мета дослідження полягає в теоретичному узагальненні та комплексному аналізі сутності, правових засад, масштабів кібербулінгу у світі та в Україні, а також особливостей його медійного висвітлення, зокрема щодо журналістів.

Об'єкт дослідження – кібербулінг як соціальне й інформаційне явище в сучасному цифровому просторі.

Предмет дослідження є форми прояву кібербулінгу, особливості його законодавчого регулювання та механізми висвітлення проблеми у медіа.

Визначена мета передбачає **вирішення наступних завдань**:

- визначити сутнісні характеристики та форми прояву кібербулінгу;
- проаналізувати нормативно–правове регулювання протидії кіберцькуванню в Україні та за кордоном;
- дослідити масштаби та тенденції поширення кібербулінгу;
- охарактеризувати специфіку кіберцькування журналістів;
- проаналізувати практики висвітлення проблематики кібербулінгу в українських та міжнародних медіа;
- обґрунтувати практичні рекомендації щодо інформаційної та правової протидії кіберцькуванню.

Методи дослідження. При проведенні дослідження ми послуговувались такими методами наукового пізнання, як аналіз, синтез, статистичний та описовий методи. Також було використано порівняльно–історичний, аналітичні методи класифікації й типології. Методи синтезу та узагальнення дозволили сформулювати висновки на основі зібраного та описаного матеріалу. Порівняльно–історичний метод використовувалися з метою аналізу та систематизації даних щодо становлення та розвитку кібербулінгу. Описовий метод ми використали для представлення та обґрунтування результатів дослідження.

Джерела дослідження. Певну увагу аналізу кібербулінгу приділяли такі дослідники Т.В. Миронюк, Л.А. Найдьонова, О.В. Лапа, М.С. Грінченко, Н.І. Кухар, О.В. Момот, Н.М. Пантелєєва, І.Г. Лубенець, Н.І. Божко та інших.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному підході до аналізу феномену кібербулінгу з урахуванням його впливу на окремі професійні групи, зокрема журналістів.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає у можливості застосування її результатів у таких напрямках удосконалення інформаційно–просвітницьких програм щодо безпечного користування цифровими технологіями та формування культури відповідального користування цифровим середовищем у суспільстві.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні результати дослідження представлено у доповіді «Кібербулінг у соціальних мережах: вплив на публічних осіб і журналістів», яку виголошено на Всеукраїнській науково–практичній онлайн–конференції «Інтернет–журналістика та новітні технології в сучасних медіа» 1 травня 2025 (м. Вінниця) та «Цифрові атаки на журналістів: форми, механізми і наслідки», що опубліковано у збірнику наукових статей «Журналістика й мистецтво слова» (гол. редактор Т.О. Цепкало; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вип. 17. Вінниця: ТОВ «Меркюрі–Поділля», 2025. 205 с.)

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів (п'яти підрозділів), висновків, списку використаних джерел, який нараховує 37 позицій.. Важливим компонентом дослідження є додатки. Загальний зміст роботи поданий на 59 аркушах.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КІБЕРБУЛІНГУ

1.1. Сутність, форми прояву та правові засади кібербулінгу

З поширенням інтернет–простору суспільство отримало доступ до численних його переваг. Проте поряд із позитивними змінами виник і дисбаланс у гуманізації форм спілкування, особливо серед підлітків. Інтернет–комунікація значно полегшила використання електронних ресурсів для розвитку особистості, однак водночас стала і одним із інструментів агресії, цькування й вчинення насильницьких дій як щодо ровесників, так і незнайомих людей.

Однією з причин цього явища є недоліки у вихованні дітей з боку батьків, а також відсутність належного контролю за діяльністю підлітків у мережі. Дослідники відзначають, що діти часто самі стають ініціаторами віртуальної агресії, спрямованої проти інших. Таким чином, інформаційні технології сприяли розвитку нового виду насильства – віртуального. На відміну від традиційних форм агресії, кібернасильство важче виявити та притягнути винних до відповідальності, оскільки сучасні технології дозволяють вчиняти напади з анонімних чи фейкових облікових записів, встановити власників яких є досить складно.

Протягом останнього десятиліття кібербулінг активно вивчається зарубіжними науковцями, які аналізують його природу, чинники виникнення, класифікацію та способи профілактики й корекції. В Україні ця проблема почала привертати увагу дослідників порівняно нещодавно, зокрема у працях В.О. Гандзюка, Н.І. Кухар, Т.В. Миронюк, Л.А. Найдьонової, О.В. Лапи, М.С. Грінченко, О.В. Момот, Н.М. Пантелєєвої, І.Г. Лубенець та інших.

Кібербулінг слід розглядати як новітню форму агресії, коли психологічне насильство здійснюється за допомогою інформаційно–комунікаційних технологій: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж тощо. Сьогодні і навчання, і дозвілля молоді здебільшого пов'язані з використанням таких технологій.

Термін «булінг» почав активно використовуватися в Україні відносно недавно, однак уже закріплений на законодавчому рівні. У 2018 році Верховна Рада України ухвалила закон про протидію булінгу [23], яким передбачено відповідальність як за сам факт цькування, так і за приховування випадків знущання працівниками освітніх закладів.

Одним із найпоширеніших видів булінгу є кібербулінг. Якщо традиційний булінг передбачає психологічний чи фізичний тиск, то кібербулінг – це «онлайн-цькування», що полягає у навмисному завданні шкоди, приниженні або залякуванні людини через використання електронних комунікацій: мобільних пристроїв, електронної пошти, соціальних мереж, форумів, блогів або онлайн-ігор. Термін «кібербулінг» походить від поняття «булінг». Він утворений з двох англійських слів: «кібер», що означає віртуальне, опосередковане комп'ютерними технологіями середовище, та «булінг» – залякування, цькування.

Законодавчо булінг (цькування) визначається як діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, що проявляється у формі психологічного, фізичного, економічного або сексуального насильства [20]. Відповідно, кібербулінг являє собою аналогічні дії, однак із використанням електронних засобів комунікації.

У науковій літературі кібербулінг тлумачиться по-різному. Наведемо деякі визначення:

1. Агресивні, навмисні дії, здійснені групою чи окремою особою через електронні засоби комунікації протягом певного часу проти жертви (П. Сміт).
2. Агресивна поведінка, здебільшого з боку підлітків, спрямована проти конкретної особи із використанням електронних засобів зв'язку [29].
3. Новітня форма агресії, що полягає у жорстоких діях з метою завдання шкоди чи приниження за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [31].

4. Використання сучасних електронних засобів (Інтернет, електронна пошта, форуми, чати, мобільні пристрої) для поширення жорстокої поведінки з метою завдання шкоди людині [21].

Протягом останнього десятиліття завдяки використанню кількісних і якісних методів дослідження кібербулінг став об'єктом глибшого вивчення і отримав чіткіше окреслені визначальні риси. Серед основних ознак цього явища дослідники виділяють навмисність дій, їхню тривалість і повторюваність, а також нерівність сил у взаємодії, коли жертва не має змоги ефективно захистити себе від кібернападів [20].

Президент громадської комісії Нью-Йорка з питань злочинності Річард Аборн зауважує: «Небезпека соціальних мереж у тому, що вони надають платформу, здатну швидко підсилювати будь-які прояви насильства, роблячи їх постійно доступними для широкої аудиторії. Все більше віртуальних конфліктів у соцмережах переростають у фізичне насильство, зокрема у напади, стрілянину та вбивства. Молодь повинна усвідомлювати ризики, пов'язані з певними видами постів, та розуміти, які обставини можуть сприяти виникненню насильства» [18]

П.С. Воропаєв у своєму дослідженні підкреслює, що кібербулінг може набувати різних форм: розповсюдження неправдивих чуток в інтернеті, злам облікових записів електронної пошти, поширення особистих фотографій або відео без дозволу, залякування через соціальні мережі, створення фейкових профілів, надсилання образливих повідомлень, глузування, викрадення акаунтів у таких сервісах, як Yahoo або Facebook, створення ворожих груп чи тем проти конкретної особи. Через анонімність і технологічні можливості дуже складно виявити та зупинити насильство у кіберпросторі [5].

У ході свого дослідження Л.А. Найдьонова дійшла висновку, що до широкого розуміння кібербулінгу слід віднести всі психологічні небезпеки інтернет-середовища, які тиснуть на особистість чи групу людей, відповідаючи таким критеріям, як навмисність, тривалість і нерівність. Натомість технічні кібератаки або маніпулятивні медіаризики, спрямовані на широку аудиторію, не належать безпосередньо до форм персоналізованого кібербулінгу [20, с. 150].

До основних психологічних характеристик кібербулінгу відносять високу проникність, швидкість розповсюдження інформації, охоплення великої аудиторії, використання технічних засобів зв'язку, відсутність безпосереднього особистісного контакту, цілеспрямованість агресивних дій, втрату жертвою контролю над ситуацією, а також анонімність кривдника.

Оскільки кібербулінг виникає у цифровому середовищі, у науковій літературі можна зустріти різні терміни для його позначення: «кібер–мобінг», «електронне знущання», «електронний булінг», «соціальна онлайн–жорстокість», «цифрова агресія».

Н.І. Божко у своїй роботі акцентує увагу на тому, що кібер–мобінг може проявлятися у вигляді образ, грубих висловлювань, крадіжки віртуальної ідентичності, розкриття інтимної інформації без згоди особи, неодноразових погроз через електронні повідомлення, а також сексуальних домагань через образливі повідомлення чи зображення.

Кібер–мобінг має низку характерних рис: анонімність: агресори діють під псевдонімами, висловлюючи жертві те, чого б не наважилися сказати віч–на–віч, не усвідомлюючи наслідків своїх вчинків і не відчуваючи співчуття; широкий охоплення аудиторії: через кіберпростір насильство може досягати величезної кількості людей; тривалість впливу: кібербулінг може здійснюватися цілодобово, безперервно, незалежно від часу доби [20, с. 159].

Численні публікації у засобах масової інформації, дослідження міжнародних і національних експертів, аналітичних центрів та неурядових організацій свідчать про зростаючу увагу до проблем захисту прав дитини в цифровому середовищі. Зокрема, серйозна увага приділяється таким явищам, як кібербулінг та кібергрумінг. Ці роботи спрямовані не лише на аналіз зазначених явищ, їх структурування та дослідження причин виникнення, але й на вивчення специфіки проявів кібербулінгу та кібергрумінгу в Україні.

Аналізуючи природу кібербулінгу, експерти наголошують: «Приниження у мережі може бути як продовженням реального цькування, посилюючи його вплив та наслідки для жертви, так і окремим видом переслідування, не

пов'язаним із соціальним статусом дитини у реальному житті». Серед основних чинників ризику виділяють поглиблення інформаційного розриву між дітьми та їхніми батьками, обумовлене недостатньою обізнаністю дорослих у питаннях використання сучасних інтернет–технологій та цифрових сервісів. Варто підкреслити, що заборона користування Інтернетом не є ефективною стратегією: така практика здатна лише посилити відчуження дитини від її соціального середовища та поглибити проблему.

Американські дослідники Робін Ковальські, С'юзан Лімбер та Патріція Агатстон виділяють вісім основних типів поведінки, що є характерними для кібербулінгу і охоплюють більшість форм негативного впливу в цифровому середовищі. Флеймінг (flaming) – обмін короткими емоційно забарвленими гнівними повідомленнями між двома або більше особами за допомогою електронних засобів комунікації. Зазвичай такий обмін відбувається у публічних онлайн–просторах, таких як чати, форуми чи групи обговорень. Попри видиму рівність сторін, флеймінг може трансформуватися у психологічний терор, що особливо загострюється за умов невизначеності підтримки з боку інших учасників.

Нападки або переслідування (harassment) – систематичне надсилання численних образливих повідомлень жертві через різні канали комунікації (смс, дзвінки тощо). Відмінною рисою є тривалість і односторонність такого впливу. У цифрових іграх напади здійснюють так звані гріфери (griefers), що руйнують ігровий досвід інших учасників.

Обмовлення або наклеп (denigration) – поширення неправдивої або принизливої інформації про особу через електронні засоби, включаючи тексти, фото чи пісні. Інколи наклеп набуває колективного характеру, наприклад, через створення списків для публічного осміяння чи спеціальних «книг критики», що стають інструментами групового психологічного насильства.

Імперсоналізація (impersonation) – використання особистих облікових записів жертви без її відома для розсилання компрометуючих повідомлень, що спричиняє соціальне осудження й загострення соціального конфлікту.

Імперсоналізація особливо небезпечна у випадках, коли мішенню стають особи, включені до списків груп ненависті.

Ошуканство та розголошення конфіденційної інформації (outing & trickery) – маніпулятивне здобуття особистих даних шляхом обману та їх подальше розповсюдження у відкритому доступі без згоди жертви.

Відчуження (остракізм) – виключення дитини з онлайн-груп або спільнот, що призводить до формування у неї почуття соціальної ізоляції. Віртуальне відчуження у цифровому середовищі має аналогічні психологічні наслідки до соціального відторгнення в реальному житті, спричиняючи емоційні розлади й зниження самооцінки.

Кіберпереслідування (cyberstalking) – анонімне та нав'язливе стеження за жертвою у віртуальному просторі з метою підготовки фізичного чи сексуального насильства. Використовуючи відкриті дані, переслідувачі можуть планувати злочини, використовуючи інформацію про розпорядок дня та місце перебування жертви.

Хепіслепінг (happy slapping) – фізичні напади, зафіксовані на відео з метою подальшого поширення в мережі. Особливу небезпеку становлять ролики, що містять сцени насильства або сексуального домагання, які потім розповсюджуються серед широкої аудиторії без згоди потерпілих.

Окрему увагу слід приділити кібергрумінгу як ще одному серйозному ризику цифрового середовища. Кібергрумінг проявляється через встановлення довірливого контакту з дитиною у чатах, соціальних мережах або на ігрових платформах із подальшим залученням її до небезпечних або злочинних дій. Попри те, що практика грумінгу відома задовго до появи Інтернету, використання цифрових технологій значно розширило масштаби й анонімність таких загроз. [7, с. 190].

Одним із перших відомих випадків кібербулінгу став інцидент 2002 року, коли американський підліток Гіслан Раза записав аматорське відео за мотивами «Зоряних війн». Його однокласники без дозволу виклали ролик у мережу, де він швидко став вірусним. У 2004 році було створено окремий сайт, присвячений

цьому відео та його варіаціям, який відвідали понад 76 мільйонів користувачів. Унаслідок цієї ситуації підліток пережив сильний психологічний стрес і потребував психіатричної допомоги [28].

Таким чином, кібербулінг слід розглядати як одну з форм насильства, що має серйозний вплив на психіку й соціалізацію молоді. Причини і типи кібербулінгу дозволяють краще зрозуміти механізми його виникнення та ефективно протидіяти цьому явищу.

Розвиток суспільства супроводжується поширенням інформаційних технологій, що, з одного боку, відкриває нові можливості, а з іншого – створює небезпеки для молоді. Діти часто не мають достатнього досвіду для безпечного користування соціальними мережами, що робить їх вразливими до кібернасильства.

Проведений аналіз зарубіжних і вітчизняних джерел показує, що поняття «кібербулінг» здебільшого розглядається як різновид традиційного булінгу. Вчені визначають булінг як умисну, систематичну агресивну поведінку, спрямовану на приниження гідності іншої людини та встановлення над нею контролю через дисбаланс сил.

Насмішки, суперечки, переслідування й цькування, зокрема в мережі інтернет, стали буденністю серед сучасних підлітків. Кібербулінг охоплює різні форми клевету, переслідування та примусу через використання електронних комунікаційних технологій.

У світі стрімкого розвитку цифрових технологій та соціальних мереж кібербулінг став одним із найгостріших соціальних викликів. Хоча і кібербулінг, і традиційний булінг мають на меті завдати психологічної чи фізичної шкоди жертві, їхні форми, масштаби впливу та механізми суттєво різняться. Спробуємо провести порівняльний аналіз, щоб краще зрозуміти подібності та відмінності цих явищ. Кібербулінг і традиційний булінг мають низку спільних характеристик, що вказують на схожість механізмів психологічного впливу на жертву. Мета обох форм полягає у приниженні, залякуванні, психологічному тиску або ізоляції

потерпілого. Емоційні наслідки в обох випадках охоплюють розвиток тривожних розладів, депресивних станів, формування почуття меншовартості та соціальної відчуженості.

Циклічний характер переслідування проявляється в постійності нападів, що формує стійкий стресовий фон у потерпілого. Потреба у допомозі в обох ситуаціях є критичною: для відновлення емоційного балансу необхідна підтримка з боку родини, друзів, педагогів або професійних психологів. Модель домінування агресора над жертвою є основою як у традиційних формах булінгу, так і в кіберпросторі.

Попри спільні риси, існують принципові відмінності між двома видами булінгу. Локація взаємодії: традиційний булінг зазвичай відбувається у фізичних просторах (школа, вулиця, робоче середовище). Кібербулінг має місце у віртуальному просторі, що ускладнює процеси контролю та втручання. Традиційний булінг обмежується конкретним часом взаємодії. Кібербулінг не має часових обмежень і може продовжуватися безперервно, навіть уночі. У традиційному булінгу агресор переважно ідентифікований. У кібербулінгу особистість кривдника може залишатися невідомою, що сприяє зростанню рівня агресії. У традиційному булінгу поширення відомостей про жертву відбувається повільніше, обмеженим колом осіб. Кібербулінг дозволяє миттєво поширювати образливу інформацію серед широкої аудиторії. При традиційному булінгу можливо уникнути агресора, змінюючи середовище. При кібербулінгу жертва має менше можливостей уникнення через постійну цифрову присутність. Традиційний булінг часто передбачає фізичні дії або вербальні образи у безпосередньому контакті. Кібербулінг використовує вербальне (текстові образи), візуальне (монтаж фотографій) та психологічне насилля (поширення особистої інформації).

В обох випадках постраждалі ризикують розвинути стійкі психоемоційні порушення, які можуть зберігатися протягом тривалого часу. Унікальною особливістю кібербулінгу є утворення «цифрового сліду» – навіть після видалення матеріалів, сліди цькування можуть залишатися доступними.

Традиційний булінг, окрім психологічних, часто супроводжується фізичними травмами.

Науковий аналіз свідчить про те, що кібербулінг і традиційний булінг, незважаючи на спільні риси, мають суттєві відмінності у механізмах здійснення та наслідках для постраждалих. Ці відмінності вимагають диференційованого підходу до профілактики, виявлення та подолання обох явищ. Особливу увагу варто приділяти розвитку цифрової грамотності, формуванню навичок безпечного користування Інтернетом і формуванню емоційної стійкості вразливих груп населення.

Кібербулінг – це навмисне приниження, переслідування чи цькування людини через електронні засоби комунікації. Його особливість полягає в тому, що жертви можуть зазнавати атак будь-де й будь-коли, що значно поглиблює їх психологічні та соціальні травми.

Одним із найсерйозніших наслідків кібербулінгу є розвиток депресивних розладів. Постійні образи, погрози або приниження сприяють виникненню почуття безпорадності, самотності та безнадійності. Жертви кібербулінгу часто відчують зниження самооцінки, тривогу і страх перед соціальними контактами.

У крайніх випадках кібербулінг може призвести до суїцидальних намірів або навіть спроб самогубства. Дослідження показують, що підлітки, які зазнають онлайн-цькування, мають підвищений ризик розвитку суїцидальної поведінки порівняно з тими, хто не стикається з подібними атаками. Тривале переслідування в мережі може викликати симптоми посттравматичного стресового розладу, включно з нав'язливими спогадами про пережитий булінг, нічними кошмарами, емоційною відстороненістю та підвищеною збудливістю. Під впливом агресії жертви часто починають сумніватися у своїй цінності та власній ідентичності. Вони можуть сприймати себе через призму негативних оцінок, що призводить до глибоких внутрішніх конфліктів.

Кібербулінг має чимало соціальних наслідків. Страх перед подальшими атаками змушує багатьох жертв уникати спілкування як у віртуальному, так і в

реальному середовищі. Вони обмежують своє коло спілкування, уникають нових знайомств та соціальної активності. Діти та підлітки, які стали жертвами кібербулінгу, часто втрачають інтерес до навчання. Їхня успішність різко падає через неможливість концентруватися, постійну тривогу та стрес. У дорослих це може проявлятися у зниженні працездатності, частих прогулах або навіть звільненні. У деяких випадках постраждалі можуть відповідати агресією на агресію або шукати компенсацію своєї болі через деструктивні моделі поведінки: вандалізм, вживання наркотиків, алкоголю чи інші форми саморуйнівної активності. Кібербулінг може зруйнувати базову довіру людини до оточуючих, зробити її надзвичайно підозрілою й замкнутою. Це ускладнює побудову здорових міжособистісних стосунків як у молодшому, так і в дорослому віці.

Фактори, що ускладнюють наслідки кібербулінгу: анонімність кривдників (жертва часто не знає, хто саме її переслідує, що посилює почуття безсилля і страху), публічність знущань (інформація в Інтернеті має широкий розголос, і приниження може стати загальнодоступним для великої кількості людей), постійний доступ (завдяки смартфонам і комп'ютерам кібербулінг переслідує людину навіть у її «безпечному» середовищі – вдома).

Наслідки кібербулінгу можна подалати завдяки якісній психологічній підтримці, освітніх програмам та правовій допомозі. Консультації з психологами та психотерапевтами допомагають відновити самооцінку, опрацювати травматичний досвід і навчитися справлятися зі стресом. Підвищення обізнаності про кібербулінг серед школярів, студентів і працівників допомагає запобігти таким випадкам і зменшити шкоду. У багатьох країнах розроблені механізми юридичного захисту від онлайн-цькування, включно зі зверненнями до поліції або суду. Не менш важливою є підтримка родини та друзів, адже наявність близьких людей, готових вислухати й підтримати, відіграє критично важливу роль у реабілітації жертв кібербулінгу.

Окрім значного впливу на психологічне здоров'я людини, кібербулінг впливає і на фізичне здоров'я постраждалих. Психологічний стрес через кібербулінг часто проявляється і фізично: хронічна втома, порушення сну

(безсоння або кошмари), головний біль, болі в шлунку або інші психосоматичні розлади, ослаблення імунітету через постійний стрес. Ці фізичні симптоми часто залишаються непоміченими або неправильно діагностуються, оскільки їхня причина – емоційне виснаження.

Кібербулінг провокує різні реакції залежно від вікових груп. Так діти і підлітки є найбільш вразливою групою, у них ще не сформовані механізми емоційної саморегуляції, тому наслідки можуть бути особливо руйнівними. Молодь та студенти часто переживають кризу ідентичності, і цькування в Інтернеті може призвести до глибокої соціальної тривожності. Дорослі теж можуть стати жертвами кібербулінгу (особливо в професійній сфері), що часто веде до зниження продуктивності, звільнень і навіть депресій. Як свідчать статистичні дані (на основі відкритих даних), близько 30–40% підлітків у світі стикалися з кібербулінгом хоча б раз у житті, близько 70% жертв не повідомляють про кібербулінг батькам чи вчителям, а підлітки–жертви мають у 2–3 рази більший ризик розвитку психічних розладів у дорослому віці.

Кібербулінг має глибокі та багатогранні психологічні й соціальні наслідки, які можуть залишати тривалі сліди в житті людини. Важливо не лише усвідомлювати серйозність цієї проблеми, а й активно працювати над її профілактикою та лікуванням. Спільні зусилля суспільства, родини, освітніх закладів та юридичних структур можуть допомогти мінімізувати шкоду від кібербулінгу та створити безпечніше середовище для всіх.

1.2. Законодавче регулювання кібербулінгу в Україні та світі

У сучасному світі інформаційно–комунікаційні технології стають невід’ємною частиною повсякденного життя дітей, відкриваючи перед ними нові можливості для навчання, спілкування та розвитку. Однак разом із перевагами цифрового середовища виникають і серйозні виклики, зокрема пов’язані з загрозами кібербулінгу, кібергрумінгу та іншими формами онлайн–насильства.

Захист прав дитини в інтернеті став важливим напрямом діяльності міжнародної спільноти.

У цьому контексті особливого значення набувають міжнародно-правові акти, що регламентують обов'язки держав щодо забезпечення безпеки дітей в інформаційному просторі. Конвенція ООН про права дитини, Факультативний протокол про продаж дітей, дитячу проституцію та дитячу порнографію, а також Загальні коментарі Комітету ООН з прав дитини створюють базові орієнтири для формування національних стратегій і законодавчих ініціатив. Аналізуючи ці документи, можна простежити еволюцію підходів до захисту дітей в цифрову епоху та визначити основні напрямки удосконалення правового регулювання.

Розглянемо детальніше правові основи державної політики у сфері, що є предметом огляду. Зокрема, оцінимо пріоритетність завдань із запобігання та протидії кібербулінгу і кібергрумінгу в довгострокових стратегіях, процес інтеграції цих явищ у національне законодавство, а також практику їх імплементації на рівні національних судів.

Питання забезпечення прав дитини знайшло відображення у стратегічних пріоритетах держави у сфері прав людини, зокрема в частині імплементації міжнародних зобов'язань і проведення політики, безпосередньо орієнтованої на дітей. Національною стратегією у сфері прав людини визначено актуальність проблеми експлуатації дітей, а серед очікуваних результатів передбачено зменшення кількості дітей – жертв експлуатації та насильства. Досягнення цього результату планувалося через приведення законодавства у відповідність із Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, а також через проведення відповідних досліджень.

Створення безпечного інформаційного простору для дітей було визначено одним із пріоритетів Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року. Цей пріоритет охоплює напрями, спрямовані на захист персональних даних дитини та іншої конфіденційної інформації про неї, забезпечення безпеки дітей в інформаційному просторі, формування політики протидії радикалізму, расизму,

ксенофобії та іншим формам екстремізму серед дітей в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій. До заходів також належить інтеграція тем безпеки в інформаційному просторі до освітніх програм для дітей віком 7–14 років та програм підвищення кваліфікації педагогів, а також розбудова системи соціально–педагогічної роботи з батьками [27].

Проте оцінити ефективність впровадження цього пріоритету складно через наявність лише одного індикатора щодо завдання запобігання радикалізму – кількості дітей, залучених до міжнародних проектів. Доцільним виглядало б також відстеження кількості освітніх програм із питань захисту дітей в інформаційному середовищі та інших моніторингових показників, пов’язаних із протидією кібербулінгу та кібергрумінгу.

Основні заходи програми орієнтовані на інформаційно–просвітницьку роботу з батьками, дітьми та іншими стейкхолдерами щодо безпеки дітей в інформаційному середовищі. Однак наразі важко чітко зрозуміти, які саме дії передбачає захід «32.2. проведення комплексних заходів із запобігання формуванню у дітей проявів радикалізму, расизму, ксенофобії та інших форм екстремізму». Без детального розуміння змісту цих заходів запропоновані кроки виглядають недостатніми. Водночас сам факт включення таких пріоритетів до політичного порядку денного створює підстави для вимог щодо їх реалізації.

Ще одним важливим довгостроковим рішенням є Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року. Стратегія спрямована на усунення системних проблем у сфері дитячої юстиції, подолання прогалин у міжвідомчій взаємодії, посилення профілактики, соціально–виховної роботи та ресоціалізації неповнолітніх із протиправною поведінкою, а також на захист прав дітей, які стали жертвами або свідками правопорушень, у тому числі насильницького характеру.

Огляд трьох основних стратегічних документів дозволяє стверджувати, що існують певні рамки для формування необхідного правового поля із запобігання та протидії кібербулінгу й кібергрумінгу.

Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» стало кроком до формування державної політики у цій сфері. Згідно із Законом, булінг визначається як психологічне, фізичне, економічне або сексуальне насильство, у тому числі із застосуванням електронних комунікацій, що вчиняється щодо малолітньої або неповнолітньої особи чи з її боку [10].

Попри важливе значення цього акту для зменшення безкарності за переслідування в освітньому середовищі, його здатність ефективно протидіяти кібербулінгу викликає сумніви. Хоча в Законі згадується про застосування засобів електронних комунікацій, це є радше формальним визнанням проблеми, ніж її комплексним вирішенням.

Кібербулінг має дуальну природу: з одного боку, він може бути продовженням офлайн-булінгу, з іншого – самостійним явищем. Відповідно, заходи протидії, розраховані на офлайн-ситуації, можуть виявитися недостатніми для вирішення проблем, що виникають виключно у цифровому середовищі.

Хоча Закон пропонує певну координацію дій між освітніми закладами, їхніми засновниками, органами Національної поліції та службами у справах дітей, основний тягар залишається на закладах освіти. Вони мають створювати безпечне освітнє середовище, розробляти заходи запобігання булінгу, розглядати скарги, проводити розслідування і повідомляти відповідні органи.

Проте виникають питання щодо спроможності закладів освіти ефективно реалізувати ці повноваження у випадках кібербулінгу, що може відбуватися за межами навчального середовища або в онлайн-спільнотах, не пов'язаних із конкретним закладом. Також під сумнівом залишається здатність освітніх працівників правильно оцінити шкоду, заподіяну дитині в цифровому середовищі.

За кілька місяців після набрання чинності Законом у рамках статті 173.4 Кодексу України про адміністративні правопорушення було винесено 48 судових постанов, з яких лише чотири справи можна трактувати як випадки кібербулінгу.

У цих справах фігурувало розповсюдження фотографій без згоди осіб через Viber та Instagram. Зокрема, одна справа стосувалася створення фейкової сторінки в Instagram для розповсюдження інтимних фото [16].

У деяких випадках інформаційно–комунікаційні технології фігурували побічно: наприклад, погрози через соцмережі, які не були окремо розглянуті в судових матеріалах, що свідчить про недостатнє розуміння сутності кібербулінгу при складанні адміністративних протоколів.

Щодо протидії кібергрумінгу, національне законодавство не містить прямих положень, спрямованих на імплементацію статті 23 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Розслідування злочинів такого характеру проводиться за загальними нормами Кримінального кодексу України щодо сексуального насильства або, в окремих випадках, за статтею 301 щодо виготовлення та розповсюдження порнографії.

Як приклад можна навести справу, розслідувану Департаментом кіберполіції, де чоловік через соцмережі змушував дітей створювати порнографічний контент під загрозою розповсюдження їхніх інтимних фото.

Хоча стратегічні документи декларують наміри забезпечити права та безпеку дітей в інформаційному середовищі, реальне правове забезпечення в цій сфері поки що залишається недостатнім. Законодавчі заходи, спрямовані на протидію булінгу, не повністю відповідають викликам цифрового середовища, а специфічних механізмів для протидії кібергрумінгу досі немає.

Норми міжнародного права у сфері прав людини й дитини, зокрема стандарти ООН та регіональні інструменти захисту прав людини, мають слугувати підґрунтям для розроблення національного законодавства щодо запобігання та протидії кібербулінгу й кібергрумінгу. У цій частині здійснено аналіз основних документів, прийнятих Організацією Об'єднаних Націй та Радою Європи у сфері захисту прав дітей в цифровому середовищі.

Конвенція ООН про права дитини (1989) закріплює комплексний перелік прав дитини, надаючи їм силу міжнародного права. Відповідно до статті 2,

держави–учасниці зобов'язані поважати й забезпечувати всі права, закріплені Конвенцією, без будь–якої дискримінації.

Стаття 16 Конвенції гарантує захист дітей від свавільного або незаконного втручання у приватне та сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції, а також посягання на честь і гідність. Стаття 19 зобов'язує держави вживати законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітницьких заходів для захисту дітей від усіх форм насильства, включаючи психологічне та сексуальне насильство. Стаття 39 визначає обов'язок держав сприяти фізичному та психологічному відновленню дітей – жертв насильства чи експлуатації.

Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії привертає увагу до використання інформаційних технологій для поширення дитячої порнографії.

Комітет ООН з прав дитини систематично наголошує на необхідності захисту дітей у цифровому середовищі:

- Загальний коментар №13 (2011) підкреслює проблему кібербулінгу через ІКТ та обов'язок держав захищати дітей і підвищувати їхню обізнаність у сфері безпечного користування цифровими технологіями.

- Загальний коментар №20 (2016) розглядає цифрові технології як важливий інструмент для розвитку підлітків, водночас відзначаючи ризики, пов'язані з кібербулінгом та кібергрумінгом. Комітет рекомендує не обмежувати доступ дітей до технологій, а розробляти комплексні стратегії захисту.

Спеціальний представник Генерального секретаря ООН з питань насильства стосовно дітей у доповіді 2016 року звертає увагу на стрімке поширення кібербулінгу, пропонуючи державам: розробляти відповідне законодавство, впроваджувати освітні програми для дітей та батьків, підвищувати кваліфікацію фахівців, залучати спеціалізовані установи та омбудсменів.

Європейська конвенція з прав людини охоплює також права дітей у цифровому середовищі. Важливою є справа K.U. проти Фінляндії, де

Європейський суд з прав людини визнав порушення статті 8 Конвенції через неможливість ідентифікувати особу, яка порушила права дитини в інтернеті.

Лансаротська конвенція (2007) є першим міжнародним документом, що передбачає криміналізацію онлайн–грумінгу. Стаття 23 зобов'язує держави криміналізувати пропозиції дорослих щодо зустрічей з дітьми з метою вчинення сексуальних злочинів через ІКТ. Лансаротський комітет у своїх висновках 2015 року наголошує, що злочин вважається завершеним уже на етапі підготовки, навіть без фізичної зустрічі, і рекомендує адаптувати законодавство до актуальних ризиків. Особлива увага приділяється: необхідності постійного оновлення підходів до розслідування онлайн–грумінгу, виключній компетенції правоохоронних органів у переслідуванні винних, важливості залучення громадянського суспільства до захисту прав дітей, підвищенню обізнаності дітей щодо ризиків у цифровому середовищі.

Проведений аналіз свідчить, що міжнародно–правова база із захисту прав дітей в інформаційному середовищі є комплексною та постійно розвивається у відповідь на нові виклики цифрової епохи. Основні міжнародні документи – Конвенція ООН про права дитини, її Факультативний протокол та Загальні коментарі – окреслюють фундаментальні принципи недискримінації, поваги до приватного життя, захисту від експлуатації та насильства. Водночас у них акцентується увага на активній ролі держав у розробці стратегій цифрової безпеки, освіті дітей і дорослих, а також необхідності залучення приватного сектора до створення безпечного онлайн–середовища.

1.3. Масштаби та тенденції кібербулінгу у світі та в Україні

У сучасному інформаційному суспільстві кіберпростір став не лише середовищем для комунікації, навчання та самовираження, але й платформою для виникнення нових форм соціальної агресії. Одним із найпоширеніших негативних явищ у цій сфері є кібербулінг – систематичне або одноразове

здійснення психологічного тиску, цькування, образ чи залякування за допомогою цифрових технологій.

За даними міжнародних організацій, зокрема ЮНІСЕФ та Pew Research Center, кібербулінг набуває широкого поширення серед підліткової аудиторії, вражаючи до третини молоді у різних країнах світу. У 2019 році було проведено глобальне опитування UNICEF та Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань насильства над дітьми, в якому взяли участь понад 170 000 молодих людей віком від 13 до 24 років із 30 країн, включно з Україною.

Основні результати опитування 32% опитаних повідомили, що стали жертвами онлайн–цькування, 20% зазначили, що через кібербулінг пропускали школу, 74% вважають, що соціальні мережі (Facebook, Instagram, Snapchat, Twitter) є основними платформами для онлайн–цькування, Відповідальність за припинення кібербулінгу, на думку молоді, розподіляється так: 32% вважають, що це завдання урядів; 31% самих молодих людей; 29% інтернет–компаній.

Ці дані свідчать про те, що кібербулінг є глобальною проблемою, яка не обмежується країнами з високим рівнем доходу. Наприклад, 34% респондентів у країнах Африки на південь від Сахари повідомили про досвід онлайн–цькування, а 39% зазначили, що знають про приватні онлайн–групи в шкільному середовищі, де поширюється інформація про однолітків з метою булінгу [38].

Згідно з дослідженням Pew Research Center, опублікованим у грудні 2022 року, 46% американських підлітків віком від 13 до 17 років повідомили, що зазнали хоча б одного з шести типів онлайн–цькування або домагань [34].

Найпоширеніші форми кібербулінгу:

- 32% підлітків повідомили, що їх ображали або називали образливими іменами онлайн чи через мобільний телефон.
- 22% зазначили, що про них поширювали неправдиві чутки в інтернеті.
- 17% отримували небажані відверті зображення.
- 15% зазнали постійного контролю з боку когось, окрім батьків, щодо їхнього місцезнаходження, діяльності або компанії.

- 10% повідомили про фізичні погрози.
- 7% зазнали поширення їхніх відвертих зображень без згоди.
- 28% підлітків зазнали кількох форм кібербулінгу одночасно.

Фактори, що сприяють кібербулінгу: 15% вважають, що стали мішенню через свою зовнішність, 10% через гендер, 9% через расу або етнічну приналежність, 5% через сексуальну орієнтацію, 5% через політичні погляди [34].

Старші підлітки (15–17 років) частіше повідомляли про кібербулінг через зовнішність, дівчата частіше зазнавали онлайн-цькування через зовнішність або гендер. Щодо ефективності боротьби з кібербулінгом вичвлено наступні результати: 66% підлітків вважають, що батьки добре справляються з вирішенням проблеми, на 40% вчителі, 37% правоохоронні органи, 25% соціальні мережі, 18% обрані посадовці. Такі дані свідчать про те, що кібербулінг залишається серйозною проблемою серед американських підлітків, зокрема серед дівчат старшого віку. Більшість підлітків вважають, що соціальні мережі та політики недостатньо ефективно борються з цією проблемою [34].

У межах європейського простору дослідження, проведені в рамках проекту EU Kids Online, вказують, що приблизно 25% дітей стикалися з негативними інцидентами в інтернеті, причому найвища концентрація таких випадків спостерігається в країнах Східної Європи, Балканського регіону та Балтії. Дослідження проведено у 19 європейських країнах серед 25 101 дитини віком 9–16 років, близько 25% дітей повідомили про негативний досвід в інтернеті, який їх засмутив або викликав тривогу [34]. Результати свідчать про те, що поширеність негативного досвіду в інтернеті, варіюється від 7% у Словаччині до 45% на Мальті. У більшості країн менше 10% дітей повідомили про те, що стали жертвами онлайн-булінгу щомісяця. Серед дітей, які зазнали онлайн-цькування, близько 20% повідомили про серйозне емоційне потрясіння, тоді як інші відчували менший або відсутній вплив. Діти у Східній Європі, на Балканах та в країнах Балтії частіше повідомляли про негативний онлайн-досвід. Наприклад, у Польщі 13% дітей зазнали онлайн-булінгу щомісяця, а в Румунії

7% [32;33]. Україна не є винятком із цієї загальної тенденції. Згідно з національними соціологічними дослідженнями, понад 40% українських підлітків зазнавали проявів кібербулінгу в тій чи іншій формі. Від початку повномасштабної збройної агресії російської Федерації проти України проблема посилилася через збільшення кількості випадків інформаційного терору, національної дискримінації та переслідування дітей як у межах держави, так і серед української діаспори за кордоном.

Аналізуючи основні платформи, де фіксується найбільше випадків кібербулінгу, дослідники виділяють Instagram, TikTok та Discord. Особливості функціонування цих соціальних мереж, зокрема швидкість поширення інформації, можливість анонімної взаємодії та слабка модерація контенту, створюють умови для масштабування агресивної поведінки в інтернеті.

Кібербулінг на платформах Instagram, TikTok і Discord є серйозною проблемою, яка впливає на психічне здоров'я молоді. Розглянемо детальніше кожен з них. Згідно з дослідженням британської організації Ditch the Label, проведеним серед понад 10 000 молодих людей віком 12–20 років, 42% респондентів, які зазнали кібербулінгу, повідомили, що це сталося на Instagram [36]. Інстаграм є вразливою платформою через візуальний контент, що дає фокус на фото та відео сприяє порівнянню зовнішності, що може викликати негативні коментарі. Інстаграм також провокує анонімністю та алгоритмами. Є можливість створювати фейкові акаунти полегшує цькування, а алгоритми сприяють поширенню контенту, що може бути образливим. Платформа впровадила функції, такі як автоматичне блокування образливих коментарів за допомогою машинного навчання та можливість обмеження взаємодії з певними користувачами.

TikTok, з його короткими відео, став популярним серед молоді, але також став платформою для кібербулінгу. Для TikTok притаманним є вірусність контенту, коментарі, дуети та реакції. Швидке поширення відео може призвести до масового цькування. Коментарі можуть містити образливі або принизливі висловлювання, а дуети та реакції можуть використовуватись для висміювання

інших користувачів. Публікації можуть викликати хвилю негативних коментарів, що впливає на психічне здоров'я користувачів.

Discord, популярний серед геймерів, також стикається з проблемами кібербулінгу. Проблемою платформи є рейти – організовані атаки на сервери з метою розповсюдження образливого контенту. В деяких спільнотах можливе поширення інформації щодо сексизму та расизму, а нові учасники можуть ставати мішенню для агресивних користувачів. Платформа має відділ довіри та безпеки, який реагує на скарги користувачів. Проте, через приватний характер серверів, ефективність модерації може бути обмеженою.

Таким чином, вивчення масштабів і тенденцій кібербулінгу у світі та в Україні є важливим напрямом сучасних досліджень у галузі соціальної психології, педагогіки та інформаційної безпеки. Усвідомлення загроз кібербулінгу та розробка ефективних механізмів протидії цьому явищу є актуальним завданням для наукової спільноти, освітніх закладів, органів державної влади та громадських організацій. У світі цифрових технологій, де будь-яке слово чи зображення облітає планету за лічені секунди, кібербулінг перетворився на одну з найпідступніших загроз сучасності. У віртуальному просторі немає кордонів, немає годин роботи чи вихідних – цькування тут триває цілодобово.

Одним із головних каталізаторів кібербулінгу є анонімність. Сьогодні створити акаунт у соцмережі можна за кілька хвилин, не вказуючи справжнього імені чи будь-яких правдивих даних. Уявна невидимість розв'язує руки агресорам: люди дозволяють собі те, на що ніколи не наважилися б у реальному житті.

У цьому безмежному морі акаунтів легко сховатися, легко образити і ще легше залишитися непоміченим. Саме тому кібербулінг стає дедалі витонченішим і масовішим. Кібербулінг сьогодні – це вже не просто брутальні образи в коментарях. Світ побачив нові обличчя цифрового насильства. Cancel culture – культура скасування. Варто людині припуститися помилки або висловити непопулярну думку, як лавина осуду зносить її репутацію. Віртуальні

натовпи закликають «скасувати» людину: бойкотувати її роботи, відмовитися від співпраці, викреслити з публічного простору. Shaming – публічне висміювання. Один незручний кадр, один необачний вчинок – і весь світ стає свідком приниження. Соцмережі швидко перетворюють приватне на загальнодоступне, а невинна помилка може стати причиною масового осуду. Dogpiling – колективне цькування. Це явище, коли сотні чи навіть тисячі людей одночасно атакують одну особу в коментарях. У цьому цифровому «полюванні» важко залишитися непоміченим і ще важче знайти підтримку.

У відповідь на загрозу кібербулінгу великі технологічні компанії почали шукати шляхи захисту своїх користувачів. На Instagram з'явилася функція «Hidden Words», яка автоматично приховує образливі слова й фрази в повідомленнях і коментарях. Це дозволяє запобігти ситуаціям, коли образа вражає зненацька. На TikTok і YouTube впроваджено фільтри образ, які виявляють і блокують агресивні висловлювання ще до того, як вони потраплять у публічний простір.

На глобальному рівні боротьбу з кібербулінгом підтримують численні ініціативи. UNICEF активно просуває кампанію #ENDviolence, закликаючи уряди, школи та компанії працювати разом задля захисту дітей онлайн. Facebook ініціював програму «StopBullying», яка інформує молодь про ознаки кібербулінгу й навчає, як правильно реагувати. Google у співпраці з урядами різних країн запускає освітні програми, що навчають дітей і дорослих цифровій етиці й правилам безпечного користування інтернетом. Ці кампанії прагнуть не лише інформувати, а й створити культуру поваги та взаємної підтримки у віртуальному світі.

Хоч ці кроки ще не ідеальні, але вони – знак того, що платформи починають визнавати свою відповідальність за безпеку цифрового середовища.

Кібербулінг в Україні є однією з найпоширеніших форм насильства серед підлітків у цифровому просторі. За результатами опитування, проведеного в 2023 році платформою U-Report у співпраці з UNICEF Україна, ситуація виглядає наступним чином: 43% українських підлітків зізналися, що ставали

жертвами кібербулінгу, 23% опитаних визнали, що не зверталися по допомогу після пережитого кібербулінгу. Це означає, що майже кожен другий школяр або студент хоча б раз у житті зазнавав принижень, погроз, образ, приниження честі чи поширення приватної інформації через соціальні мережі або месенджери. Причини мовчання здебільшого полягають у страху перед погіршенням ситуації, соромі через «власну слабкість», недовірі до дорослих або адміністрацій шкіл, упевненості, що їм не допоможуть або що в інтернеті «все швидко забудеться». Серед дітей, які мовчали, значна частина відчувала тривалий стрес, зниження самооцінки, симптоми депресії та тривоги.

Початок повномасштабної російської агресії в лютому 2022 року значно ускладнив ситуацію із кібербулінгом в Україні. З'явилися нові форми цькування, пов'язані з воєнними реаліями. Після початку війни мільйони українських дітей та підлітків були змушені шукати притулку за межами України – у Польщі, Німеччині, Чехії, Італії та інших країнах. Однак у школах та в інтернет-середовищах частина з них стикнулася із проявами дискримінації: обзивання («біженці», «чужі», «проблемні»), насмішки через українську мову або акцент, ізоляція в колективах, цькування в чатах класів або онлайн-групах.

Проти української молоді активно використовуються інформаційні атаки: поширення фейкових новин («ваша країна капітулювала», «вас зрадили»), залякування повідомленнями про небезпеку для рідних, знецінення героїчних зусиль українців. Такі атаки здебільшого ініційовані ботами або організованими тролінговими кампаніями з території Росії та підконтрольних територій.

Простежувалося використання кібератак та тролінгу для психологічного тиску на дітей і молодь. Серед реальних прикладів: масові атаки на акаунти українських підлітків із залишенням образливих коментарів; спроби зламати акаунти у Facebook, Instagram, Telegram для поширення неправдивої інформації; створення підроблених профілів українських дітей із метою компрометації їхнього імені. Особливою мішенню для таких атак стають діти військовослужбовців, молодь, активна в інформаційному спротиві (публікує патріотичні дописи, малює листівки, створює відео на підтримку ЗСУ).

Кібербулінг в Україні має свою специфіку: деякі платформи є особливо ризикованими через свою функціональність та популярність серед молоді. Зокрема, серед ризиків Telegram є анонімність користувачів (немає прив'язки до реального імені), великі аудиторії через публічні або приватні канали та групи. Поширеними інцидентами є розміщення образливих «чорних списків» школярів, організація «рейдів» на профілі окремих дітей, анонімне розповсюдження пліток та компрометуючих фото.

У Instagram особливо поширене цькування через коментарі під фото та історіями, часто використовуються механізми «відміток» (tagging) у образливих постах.. Серед інших проявів створення фейкових акаунтів для насмішок над іншими дітьми та булінг через масові скарги на профіль (провокуючи блокування).

Завдяки популярності відеоконтенту на TikTok цькування набуває візуальної форми. Серед таких зйомки «викривальних» або насмішуватих відео про однокласників, поширення «челенджів», де висміюють окремих дітей або цілі групи, публікація монтажів із глузуванням над зовнішністю чи поведінкою.

Кібербулінг в Україні – це реальна, глибока проблема, яка за останні роки лише посилилася через війну та глобальні соціальні зміни. Діти та підлітки стикаються як із традиційними формами онлайн-цькування, так і з новими викликами – політично вмотивованим тролінгом і атакою на національну ідентичність. Безпечне середовище для українських дітей сьогодні – це не лише питання виховання культури поваги, а й захисту в цифровому просторі.

Пошук ефективних механізмів запобігання цьому явищу є одним із ключових викликів для міжнародної спільноти. Одним із прикладів активної протидії кібербулінгу є глобальна медіакампанія #StopCyberbullyingDay, започаткована The Cybersmile Foundation.

Кампанія #StopCyberbullyingDay започаткована у 2012 році благодійною організацією The Cybersmile Foundation і з того часу проводиться щорічно у третю п'ятницю червня. Основною метою ініціативи є підвищення обізнаності про проблему кібербулінгу, підтримка постраждалих та стимулювання

позитивної поведінки в цифровому просторі. Кампанія активно використовує можливості цифрових технологій для досягнення своїх цілей. Основними методами реалізації є: організація інформаційних кампаній у соціальних мережах із застосуванням гештега #StopCyberbullyingDay; проведення освітніх заходів – вебінарів, конференцій, тренінгів; залучення відомих осіб і брендів до поширення позитивних меседжів; розробка та поширення ресурсів підтримки для Кампанія #StopCyberbullyingDay є важливим елементом міжнародних зусиль у боротьбі з кібербулінгом. Її діяльність демонструє потенціал інформаційно–комунікаційних технологій як інструментів соціальних змін. Водночас досягнення стійких результатів вимагає інтеграції таких ініціатив у ширший контекст політичних, освітніх і правових реформ, спрямованих на забезпечення безпечного та етичного цифрового середовища. жертв кібербулінгу.

Висновки до розділу. Медіа відіграють подвійну роль у цій проблемі, виконуючи важливі функції. Інформативна функція поляє у розміщенні статей, інтерв'ю з жертвами, експертні думки. Профілактична функція передбачає соціальні кампанії, що навчають протистояти кіберцькуванню. Іноді медіа самі несвідомо поширюють елементи кіберцькування через сенсаційне висвітлення інцидентів. Особливо важливим є етичний підхід: захист приватності жертв, коректне використання термінів та уникнення вторинної віктимізації. У сучасному світі розвиток цифрових технологій супроводжується зростанням випадків кібербулінгу – агресивної поведінки в онлайн–просторі, що має на меті приниження, переслідування або дискримінацію осіб.

Особливої актуальності набуває необхідність удосконалення національних механізмів моніторингу та реагування на випадки кіберзагроз щодо дітей, адаптації освітніх програм та розвитку цифрової грамотності з урахуванням прав людини. Тільки комплексний і проактивний підхід дозволить забезпечити реальний захист дітей у цифровому просторі та гарантувати їхні права в умовах стрімкого технологічного прогресу.

РОЗДІЛ 2

ПРОБЛЕМАТИКА КІБЕРЦЬКУВАННЯ ЖУРНАЛІСТІВ ТА ЇЇ МЕДІЙНЕ ВИСВІТЛЕННЯ

2.1. Кіберцькування журналістів у сучасному інформаційному середовищі

Сьогодні поняття булінгу є загальновідомим: воно охоплює різні сфери життя – від робочого середовища та навчальних закладів до громадських місць і навіть дошкільних установ. Натомість кібербулінг – умисне приниження, цькування або залякування особи за допомогою мережі Інтернет – є відносно новим явищем, хоча його негативний вплив уже суттєво відчули представники медіа.

Відповідно до визначення, наведеного на сайті ЮНІСЕФ, кібербулінг трактується як булінг із використанням цифрових технологій. Він може здійснюватися через соціальні мережі, месенджери, ігрові платформи та мобільні телефони. Важливо підкреслити, що йдеться про неодноразову поведінку, спрямовану на залякування, провокування агресії або приниження осіб, проти яких вона скерована [37].

Журналістка аналітичного інтернет–видання Zaxid.net Наталія Коржицька розповіла, що після публікації матеріалу про вивезення за кордон цінних банкнот Організації українських націоналістів (ОУН), в якому фігурувало ім'я конкретної особи, вона отримала погрози. Чоловік надіслав їй повідомлення у Facebook, пропонував особисту зустріч і вимагав видалення матеріалу, погрожуючи негативними наслідками у разі невиконання цієї вимоги. Попри те, що справа обмежилася лише погрозами, цей випадок не можна вважати проявом кібербулінгу, оскільки в ньому відсутні ознаки систематичності.

Натомість усі характерні риси кібербулінгу були наявні у випадку з журналісткою Катериною Сергацковою. Після прямого залякування і погроз вона була змушена залишити країну задля забезпечення власної безпеки, а також безпеки своєї малолітньої дитини та родини. Тиск розпочався після публікації

матеріалу видання Заборона, присвяченого зв'язкам українських фактчекерів StopFake із неонацистськими організаціями. Найбільш гостру реакцію викликав допис журналіста Романа Скрипіна, в якому критика на адресу Сергацкової супроводжувалася мовою ворожнечі й згадками про її особисте життя. Комісія з журналістської етики у своєму висновку кваліфікувала дії Скрипіна як прояв кібербулінгу. Подібні випадки стають дедалі частішими. Перед переходом до аналізу кібербулінгу у сфері журналістики доцільно розглянути можливі причини його виникнення.

За даними сайту *«Детектор медіа»*, 87% українських журналістів, які стикалися з кібербулінгом, пов'язують це явище зі своєю професійною діяльністю. Загалом цькування та погрози в цифровому середовищі мають суттєвий вплив на психічний стан журналістів, і, на жаль, не кожен професіонал витримує такий психологічний тиск.

На сучасному етапі розвитку українського законодавства відповідальність за здійснення булінгу регламентується лише стосовно малолітніх або неповнолітніх осіб, які є учасниками освітнього процесу (стаття 173–4 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Водночас у Кримінальному кодексі України існує норма, що передбачає відповідальність за тиск на журналістів. Зокрема, частина друга статті 171 («Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів») передбачає: «Вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків або переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю – караються штрафом до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до чотирьох років.»

Очевидно, що під формулюванням «у будь-якій формі» можна розглядати також і тиск через мережу Інтернет, а отже, кібербулінг може бути кваліфікований за цією нормою. Проте через відсутність чіткого нормативного визначення терміна «кібербулінг» у законодавстві журналістам не рекомендується прямо посилатися на це поняття у своїх заявах до

правоохоронних органів, оскільки це може призвести до відмови у відкритті кримінальної справи.

Показовим є приклад від 10 вересня 2019 року, коли поліція відмовила у відкритті кримінальної справи за заявою Ірини Земляної та Єлизавети Кузьменко щодо фактів цькування й погроз у соціальних мережах. Ці події стали розвитком флешмобу #ятобінедорогенька, який виник у відповідь на звернення колишнього президента України Петра Порошенка до журналістки видання *«Детектор Медіа»* Марини Барановської: «Проїдьте, будь ласка, подивіться... Ключова позиція, дорогенька моя, ми маємо змінити з вами країну». Таке звернення викликало обурення журналістської спільноти.

Таким чином, кібербулінг журналістів вимагає термінового законодавчого врегулювання. По–перше, саме поняття «кібербулінг» відсутнє у чинних нормативно–правових актах. По–друге, від подібного цькування страждають не лише журналісти, а й інші професійні групи та пересічні громадяни.

Варто зазначити, що випадки кіберцькування журналістів регулярно фіксуються в Барометрі свободи слова, який щомісяця публікує Інститут масової інформації (ІМІ). Так, у березні 2022 року ІМІ зафіксував 155 злочинів, скоєних російськими окупантами проти українських журналістів і медіа на території України, серед яких були й випадки кібербулінгу. Офіційно зафіксовано чотири випадки погроз електронною поштою та десять погроз через фейкові сторінки в соціальних мережах.

Найбільш тривожним є те, що кібербулінг може мати серйозні наслідки у реальному житті: у березні 2022 року було вбито шість журналістів, щонайменше десять осіб викрадено або взято в полон. Більшість із них згодом були звільнені, однак доля журналіста Дмитра Хилюка досі залишається невідомою.

На жаль, реальні масштаби кібербулінгу залишаються недостатньо висвітленими, оскільки далеко не всі випадки набувають широкого розголосу. Водночас явище кібербулінгу стрімко поширюється, що вимагає активної участі громадськості, політиків та органів влади. З огляду на виклики сучасності,

особливо важливо забезпечити законодавче врегулювання відповідальності за онлайн-цькування журналістів, адже практика показує: за погрозами у віртуальному просторі часто сліднують реальні акти насильства.

Одним із важливих аспектів проблеми кібербулінгу журналістів є його поширеність і вплив на професійну діяльність представників медіа. В Україні, за результатами анонімного опитування, проведеного громадською організацією «Інститут масової інформації» (ІМІ), 88% журналістів стикалися із проявами кібербулінгу. Більшість респондентів (87%) пов'язують факти цькування безпосередньо зі своєю професійною діяльністю.

Дослідження ІМІ виявило основні типи онлайн-тиску, з якими зіштовхуються українські журналісти. Найпоширенішими є атаки ботів або тролів – про такі випадки повідомили 42% опитаних. Серед інших загроз журналісти зазначали злами акаунтів (15%), листи з погрозами (14%), прослуховування розмов (10%) та фішинг (7%).

Аналіз форм прояву кібербулінгу показав, що найчастіше журналісти зазнавали флеймінгу – обміну короткими гнівними репліками за допомогою комунікаційних технологій (38% респондентів). Значна частина опитаних також зіштовхнулася з обмовами або поширенням неправдивої, принизливої інформації (20%). Інші форми цькування включали нападки (14%), відчуження через блокування або видалення акаунтів (13%) та самозванство в мережі (7%).

Щодо обставин виникнення кібербулінгу, 36% респондентів вказали на пости в соціальних мережах як тригер для атак, 31% – на публікацію журналістських матеріалів, ще 25% – на коментування у соцмережах.

Окремої уваги заслуговує питання особистості кібербулерів. Згідно з результатами дослідження, переважна більшість цькувальників, за оцінкою респондентів, є ботами (43%). Проте не рідкість, коли тиск здійснюють фігуранти журналістських розслідувань (21%) або навіть представники органів влади (13%).

Опитування було проведено у червні–липні 2019 року серед 195 журналістів, з яких 81% представляли регіони України, а 19% працювали у місті Києві. Метод збору інформації – анонімне анкетування.

Ситуація із захистом свободи слова залишається тривожною. Так, у липні 2019 року ІМІ зафіксував 25 порушень свободи слова, з яких 19 стосувалися фізичної агресії проти журналістів. Це свідчить про системний характер загроз у професійному середовищі та підтверджує необхідність розробки ефективних механізмів протидії кібербулінгу, зокрема шляхом удосконалення законодавства та залучення ширших громадських ініціатив.

4 грудня 2023 року на сайті «Кременчук Today» була опублікована стаття з заголовком «Жевагівські ЗМІ піарять у Кременчуці любителів Путіна: хочуть дискредитувати ЗСУ та міську владу». У публікації стверджується, що «ЗМІ, які фінансуються проросійським олігархом–утікачем Жеваго, активно намагаються дискредитувати допомогу армії».

Анонімний сайт також повідомив, що «Кременчуцька газета» начебто опублікувала відео з відомою прихильницею Путіна, блогеркою Аллою Ковальчук, додавши, що головний редактор «КГ» Олег Булашев «теж є прихильником Путіна». Окрім того, Булашев був звинувачений у тому, що його видання нібито «публікує матеріали на підтримку УПЦ Московського патріархату», «піарить довірену особу зрадника Киву» і навіть «під час повітряної тривоги опублікував відомості, які прямо вказували на важливу ціль у Кременчуці».

«Булашев давно й активно просуває «руській мір» та його прихильників у Кременчуці. Його завдання – дискредитація ЗСУ, волонтерського руху та міської влади. Через це Булашев давно перебуває в полі зору СБУ, але уникає арешту завдяки своїм зв'язкам у правоохоронних органах», – йдеться у звинуваченнях від «Кременчук Today». Водночас головний редактор «Кременчуцької газети» Олег Булашев заперечує ці звинувачення та розглядає можливість подати заяву до поліції та суду. Проте, за його словами, проблема полягає в анонімності сайту «Кременчук Today», що ускладнює процес притягнення до відповідальності.

«Немає на кого подати до суду. Раніше вже були подані позови проти цього сайту, але всі вони були безрезультатними через відсутність відповідача», – зазначає Булашев.

Інститут масової інформації повідомляє, що протистояння між «Кременчук Today» і «Кременчуцькою газетою» триває вже давно, і з цього приводу були звернення до Незалежної медійної ради та Медіачеку. Результати незалежної медійної експертизи вказують на порушення Кодексу етики українського журналіста з боку обох сайтів.

Булінг редакцій часто виникає, коли медіа висвітлюють резонансні теми. В редакції Hromadske зазначають, що найчастіше вони зазнають інтернет-цькування через публікації про порушення прав ЛГБТ. Їх критикують за «лівацтво», і це слово стало майже прізвиськом від хейтерів. Водночас, у Hromadske наголошують, що вони намагаються бути безсторонніми та об'єктивними, а питання прав ЛГБТ в Україні є важливим і актуальним, тому і не можуть уникати цієї теми.

Тетяна Кузнецова, керівниця відділу SM та комунікацій Hromadske, коментує: «Деяким людям важко повірити, що ми є незалежним медіа, тому нам приписують зв'язки з різними політиками та хейтять за це. Ми сприймаємо це з гумором, тому слова «хробацьке», «лівацьке» стали нашим корпоративним мемом. Проте прикро, що попри відкриті фінансові звіти та прозору діяльність, деякі все ще не довіряють нам».

Київське бюро Радіо Свобода вказує, що кібербулінг проти їх медіа та журналістів часто проявляється у вигляді образливих повідомлень, які принижують авторів матеріалів. В окремих випадках трапляються й онлайн-погрози. В редакції вважають, що мотивом таких атак може бути бажання перевести увагу з розслідування конкретного політика на особистість авторів. Інна Кузнецова, керівниця Київського бюро Радіо Свобода, зазначає, що це також може бути спробою помсти, коли намагаються атакувати редакцію за публікацію матеріалів, що суперечать інтересам політика.

«Цькування може бути відповіддю на розслідування, яке політик намагався приховати, або вчинятися з метою виведення агресії через соцмережі, де можна залишатися анонімним», – додає вона.

Сергій Нікітенко, редактор інтернет-видання МОСТ (Херсон), також розцінює неконструктивну критику як елемент кіберцькування, особливо коли йдеться про помилки в публікаціях. Випадки з помилковими інсайдами, як, наприклад, неправдиве повідомлення про вбивство місцевих кримінальних авторитетів, призводять до репутаційних втрат та нищівної критики.

Не лише віртуальні атаки, але й фізичні перешкоди є частиною цькування журналістів. Олексій Братущак, ексжурналіст 5 каналу, згадує, як через постійне цькування проросійськими силами журналісти відчували страх працювати в Криму.

Інна Кузнецова також зазначає, що цькування журналістів часто не пов'язане із якістю їх роботи, а з політичною належністю медіа. «Тролі атакують не конкретну людину, а медіа, як організацію, тому що ми працюємо на Радіо Свобода», – пояснює вона.

Що стосується кібербулінгу через соціальні мережі, то один з таких випадків стався з журналістом ТСН Дмитром Фурдаком, коли мітингувальники перервали пряме включення під Адміністрацією Президента України.

Кібербулінг, зокрема блокування контенту чи злам сайтів, є ще однією формою цькування. У 2017 році сайт МОСТ зазнав зламу, внаслідок чого були видалені десятки публікацій, а сам сайт випав з пошукових систем на кілька місяців. Сергій Нікітенко з МОСТ розповідає, що після цього редакція посилила безпеку сайту. Також у редакції Hromadske згадують про випадки блокування відео на платформі TikTok, коли їх контент неодноразово блокували через скарги користувачів, що наводило на тимчасове зниження переглядів.

Якщо хейтери не можуть заблокувати контент, вони намагаються впливати на сприйняття матеріалу, як це сталося з відео Олексія Братущака, де про партію Шарія були поставлені величезні дизлайки після публікацій в блозі Анатолія Шарія.

Але наслідки кібербулінгу значно більші. Це не лише публічне приниження, а й підсвідомий страх і сором, які можуть вплинути на професійне вигорання журналістів. Олексій Братущак попереджає, що залежність редакцій від своїх читачів і фінансування може стати серйозною проблемою, коли матеріали не відповідають очікуванням патронів або грантодавців, що може призвести до втрати підтримки та навіть закриття медіа.

Заяви, як та, що була опублікована редакцією «Української правди» щодо справи Порошенка та Стерненка, не мали ефекту на кібербулінг, але редакція вважає важливим висловлювати свою позицію щодо спроб тиску на їхню роботу.

Hromadske також висловлює побоювання, що в довгостроковій перспективі кібербулінг може знизити готовність журналістів працювати над важкими темами, адже це демотивує та сприяє професійному вигоранню. Тетяна Кузнєцова додає, що, незважаючи на труднощі, в редакції вони підтримують одне одного і продовжують виконувати свою роботу, залишаючись відданими своїм цінностям [11].

У сучасному українському суспільстві журналісти стикаються з великими вимогами. Вони не мають права на помилки і часто стають мішенню для нападок, що виходять за межі професійної критики. Це викликає більшу проблему для медіа, коли необхідність балансувати між незалежністю та очікуваннями читачів чи фінансуванням може вплинути на якість і свободу їхньої роботи.

Серед головних викликів, з якими стикаються українські медіа в умовах війни, можна виділити не лише загрозу життю, погрози та цькування, а й онлайн-насильство. Особливо часто з цим видом переслідування зіштовхуються жінки-журналістки. Вони й до війни становили більшість у медіагалузі, а після початку повномасштабного вторгнення їхня частка зросла з об'єктивних причин. На кінець 2023 року 77% журналістів в Україні були жінками.

Питання захисту жінок у медіа стало актуальним не лише в Україні, але й на міжнародному рівні. Зокрема, ця тема була обговорена на пленарному засіданні Керівного комітету Ради Європи з питань медіа та інформаційного суспільства (CDMSI), що відбулося на початку грудня у Страсбурзі (Франція). За

словами голови Національної ради Ольги Герасим'юк, яка представляла Україну на цьому заході, учасники засідання відзначили, що жінки–журналістки сьогодні значно частіше зазнають погроз, переслідувань та принижень. Цю інформацію підтвердив і комісар з прав людини Майкл О'Флаерті [14].

Одним із найбільш серйозних проявів цих загроз є онлайн–наси́льство. Згідно з дослідженням ГО «Жінки в медіа», 81% опитаних українських журналісток у 2024 році стикалися з різними формами онлайн–наси́льства. Найпоширенішими його проявами є мізогінія (жінконенависництво) та дифамація (поширення неправдивої інформації з метою професійної дискредитації) (*Додаток 1*).

Організація проаналізувала 10 найпопулярніших україномовних новинних YouTube–каналів, додавши до них медіа з білого списку, і вибрала відео, в яких хоча б одна жінка виступала в ролі ведучої чи інтерв'юєрки. Загалом на 15 каналах було опубліковано 2300 таких відео, під якими нарахували 285 тисяч коментарів. Після аналізу виявилось, що 9% цих коментарів містили щонайменше один прояв гендерно зумовленого онлайн–наси́льства (*Додаток 2*).

Онлайн–наси́льство проти журналісток – це не тільки локальна проблема України, але й глобальне явище. За результатами дослідження ЮНЕСКО, проведеного в 15 країнах світу наприкінці 2022 року, 73% опитаних жінок–журналісток повідомили, що стикалися з онлайн–наси́льством у своїй професійній діяльності. Онлайн–атаки вплинули на репутацію або роботу кожної десятої медійниці, а кожна п'ята заявила, що стала жертвою фізичних атак чи жорстокого поводження офлайн через систематичне переслідування в інтернеті.

Ознаки онлайн–наси́льства часто виявляються у способі звернення до жінок. Використання сексистських виразів, таких як «жіночка» чи «дівка», є спробою зменшити роль жінки, применшуючи її значущість. Інший поширений інструмент – мова ворожнечі, що знеособлює і принижує журналісток, коли їх називають принизливими словами, наприклад, «журнашлюхи», «тупа блонда» чи «шльондри».

Також часто застосовуються лайливі та нецензурні слова, що мають сексуалізований характер, або натяки на фізіологічні аспекти, ознаки дегуманізації, порівняння з тваринами чи їхніми частинами. Мова ненависті рясніє прикметниками та дієсловами, що часто супроводжуються погрозами смертю чи фізичним насильством.

Агресивні коментатори не тільки намагаються дискредитувати матеріали журналісток, принизити, зганьбити і залякати їх, але й змусити мовчати або відмовитись від публічної діяльності. Вони прагнуть підривати довіру до журналістської професії, знецінювати свободу слова і обмежувати громадську участь у публічних обговореннях. Як зазначають в організації «Жінки в медіа», наслідком такого публічного онлайн-цькування є охолоджувальний ефект, який зачіпає не лише самих журналісток, а й інших жінок, які спостерігають за ситуацією ззовні. Цей ефект спричиняє зменшення бажання жінок здобувати журналістську освіту чи розвивати кар'єру в медіа, посилює страх публічності і викликає прагнення до самоцензури, аби уникнути тем, які можуть спричинити хвилю ненависті.

Онлайн-насильство має різні форми та види, які часто переплітаються або комбінуються в одному коментарі чи повідомленні. Однак, їх виокремлення важливе для кращого розуміння загроз, які кожен із цих видів насильства несе. Ось основні види онлайн-насильства: сексизм, мізогінія або жінконенависництво – ненависть, зневага, упередженість, огида до жінок, погрози смертю або фізичним насильством, погрози зґвалтуванням або іншим сексуальним насильством, мова ворожнечі, гендерна дезінформація, доксинг (публікація чутливої особистої інформації (наприклад, домашньої адреси), секторинг / порнопомста (погроза опублікувати інтимні фото чи відео), гендерно зумовлений тролінг, дифамація (публічні заяви з метою завдати шкоди репутації журналістки) [9].

У 2016 році команда Адміністрації Президента Петра Порошенка організовувала блогерів у соцмережах для нападів на журналістів, зокрема на співробітників «Слідства.Інфо».

Про це повідомляє KyivPost із посиланням на колишню політичну консультантку АП Порошенка, Катерину Коваль, яка координувала блогерів, що працювали на поліпшення репутації Порошенка в інтернеті. За її словами, блогери були запрошені на заходи з президентом та закриті зустрічі з ним. Топові блогери з десятками тисяч підписників отримували платню близько 1500 доларів на місяць (коли офіційна середня зарплата становила 250 доларів). Загалом їх було до 20 осіб, і сума, яку коштувала мережа, сягала до 30 000 доларів на місяць.

Блогери підтримували Порошенка і нападали на його критиків, зокрема на журналістів–розслідувачів. Публічні атаки на журналістів почалися в квітні 2016 року після офшорного скандалу, коли «Слідство.Інфо» опублікувало розслідування «Подвійне життя президента», яке було частиною масштабного витоку документів Panama Papers. Це розслідування стосувалося офшорної компанії президента Prime Asset Partners Limited, яку він зареєстрував, ймовірно, для ухилення від податків, і яку не було зазначено в його декларації.

Протягом кількох тижнів після публікації журналісти «Слідства.Інфо» стикалися з онлайн–атаками від блогерів, які підтримували президента і мали десятки тисяч підписників. Один з таких блогерів – Олександр Карпюк (псевдонім Serg Marco) – був процитований у статті KyivPost, де він висловлював сумнів у діяльності антикорупційних активістів, заперечуючи їхній ефект.

Коваль заявляє, що ці атаки координувала її команда політичних консультантів з Адміністрації Президента. Вони зверталися до блогерів, які підтримували армію, і просили їх підтримати президента. Напади на журналістів стали однією з причин, чому Коваль залишила свою посаду в Адміністрації Президента у вересні 2019 року. Прессекретар Порошенка відмовився коментувати ці заяви.

Цікаво, що нещодавно журналісти «Слідства.Інфо» оприлюднили частини неофіційного медіаплану АП часів Порошенка, що свідчать про замовлення проплачених матеріалів у ЗМІ. Джерело, яке надало документи, стверджує, що вони були знайдені в кабінеті колишнього голови відділу зв'язків департаменту інформаційної політики АП.

Журналісти «Слідства.Інфо», зокрема авторка розслідування про офшорну компанію Порошенка Анна Бабінець, дійсно пережили публічний тиск. У 2016 році на них тривала кампанія з дискредитації в соцмережах, зокрема у Facebook [1].

Цифрові платформи з одного боку сприяють швидкому поширенню інформації і надають можливість для висловлення вразливим групам, з іншого – стають зручним майданчиком для онлайн–наси́льства, зокрема щодо журналісток. Це має реальні наслідки, адже, як показують дослідження, журналістки, які стикаються з онлайн–погрозами, можуть відмовлятися від деяких завдань або навіть залишати професію.

ОБСЄ усвідомлює цю загрозу та запросило дослідників з Міжнародного центру журналістів (ICFJ) і Шеффілдського університету для підготовки «Настанов з моніторингу онлайн–наси́льства щодо журналісток». Автори цих настанов сформулювали практичні рекомендації і стратегії для моніторингу, аналізу та висвітлення випадків онлайн–наси́льства проти журналісток. Переклад настанов українською було здійснено за підтримки Програми підтримки ОБСЄ для України.

Щомісяця в «Барометрі свободи слова», що веде Інститут масової інформації, фіксуються випадки цькування журналістів через соціальні мережі. Наприклад, у січні 2021 року журналістка з Кам'янця–Подільського звернулася до поліції через цькування. Згідно з дослідженням ІМІ, 88% українських журналістів стикалися з кібербулінгом. Інститут масової інформації також проводив аналіз правових механізмів реагування на кібербулінг, зазначаючи, що в Україні досі відсутні належні державні механізми реагування на нього.

Мовчки страждати від кібербулінгу не варто. Адже кібербулінг щодо журналістів має на меті не лише принизити особу, а й обмежити її професійну діяльність, що в свою чергу позбавляє суспільство важливої інформації. Кібербулінг часто застосовується до журналістів, які висвітлюють суспільно важливі питання, і припинення їхньої діяльності завдає значної шкоди суспільству.

Нагадаємо, що в українському законодавстві досі не визначено, що таке кібербулінг. На побутовому рівні це поняття включає будь-які негативні дії в Інтернеті, що не подобаються, але журналістам важливо чітко зрозуміти, з якими конкретно діями вони стикаються.

Якщо журналіст стає жертвою зламу комп'ютера чи спроби інфікувати його вірусами, ці дії підпадають під статті 361–363–1 Кримінального кодексу України, і розслідуванням займається кіберполіція. Якщо хтось збирає та поширює приватну інформацію журналіста без його згоди, це також є злочином, передбаченим статтею 182 Кримінального кодексу.

Якщо журналіст отримує погрози через Інтернет, це може підпадати під статтю 345–1 Кримінального кодексу. Навіть якщо загроза не реальна, сам факт її існування є достатнім для кваліфікації злочину.

Критика дій журналіста без образ і приниження, навіть якщо вона не є приємною, не є злочином і підлягає цивільному регулюванню. Журналіст має право вимагати спростування або компенсації за образу згідно з Цивільним кодексом України.

Кібербулінг відрізняється від інших порушень тим, що для нього немає конкретних правових норм, які б визначали відповідальність за нього. Однак можна виділити кілька ключових ознак кібербулінгу: використання електронних систем для цькування без особистого контакту, поширення образливої інформації про жертву з метою завдати їй емоційної шкоди, систематичність і непоодинокість цькування, яке триває тривалий час. Ці ознаки допомагають зрозуміти, як реагувати на кібербулінг.

Згідно з Кримінальним кодексом України, перешкоджання законній діяльності журналіста (включаючи вплив через Інтернет) є кримінальним злочином. Стаття 171 передбачає покарання за будь-які форми впливу, що заважають журналістам виконувати свої обов'язки.

У разі систематичного цькування журналіста через Інтернет у зв'язку з його професійною діяльністю, можна звертатися до поліції, посилаючись на цю норму для правового захисту.

Проте, через відсутність чітких визначень кібербулінгу в законодавстві, заяви до поліції часто можуть бути закриті. Тому для ефективного захисту журналістам важливо чітко вказати, що цькування пов'язане з їхньою професійною діяльністю, і зібрати докази, такі як скріншоти, фото або відео, що підтверджують систематичність і масовість цькування.

Поки що в реєстрі судових рішень немає вироків за кібербулінг, але кримінальні справи вже відкриваються, і проводяться слідчі дії. Активність у захисті своїх прав є важливим фактором для зменшення злочинності та безкарності.

2.2. Висвітлення проблеми кіберцькування у медіа

У сучасному інформаційному суспільстві медіа виступають одним із ключових чинників формування громадської думки та підвищення обізнаності щодо соціальних проблем, включно з кіберцькуванням. Завдяки широкому охопленню аудиторії та здатності швидко поширювати інформацію, медіа виконують освітню, профілактичну та мобілізаційну функції у контексті боротьби з онлайн–насильством.

Традиційні (телебачення, друковані видання) та новітні медіа (соціальні мережі, онлайн–платформи) активно використовуються для підвищення обізнаності про ризики кіберцькування, його ознаки та шляхи захисту. Інформаційні кампанії, документальні фільми, журналістські розслідування та спеціальні рубрики у ЗМІ сприяють глибшому розумінню суспільством складності проблеми та її негативних наслідків для жертв.

Зокрема, Hromadske публікує особисті історії жертв кібербулінгу, зокрема підлітків, які зазнали цькування в соціальних мережах. У статті «Кібербулінг – це легко, просто коментуєш і ховаєшся» розповідається про досвід Стефанії Автономової та Поліни Геращенко, які зіткнулися з онлайн–цькуванням [12]. КиївВлада висвітлює випадки кібербулінгу, спрямованого на журналістів. У статті «Журналісти проти кібербулінгу» розповідається про

досвід журналістки Вікторії Гур'ян, яка викрила особу, що доводила жінок до самогубства через соціальні мережі.

ІМІ проводить дослідження щодо впливу кібербулінгу на журналістів. Згідно з їхніми даними, 88% українських медійників стикалися з інтернет–цькуванням, що впливає на їхню професійну діяльність [14]. Кременчуцька газета висвітлює випадки кібербулінгу, спрямованого на місцевих журналістів, депутатів та громадських діячів. У статті «Цькування у мережі: чи може постійний кібербулінг призвести до госпіталізації» обговорюється вплив онлайн–цькування на психічне здоров'я постраждалих.

Детектор медіа аналізує, як тема кібербулінгу обговорюється в українських ток–шоу. У статті «Кібербулінг Тимошенко. Моніторинг ток–шоу 21–25 січня» розглядається дискусія про булінг у студії, де обговорювалися методи протидії цьому явищу [11].

У публікації «Кібербулінг: захиститися можливо?» аналітик Богдан Мойса та журналістка Ірина Сидоренко розглядають реальні історії українських дітей, які стали жертвами кібербулінгу. Матеріал також надає поради щодо захисту від інтернет–цькування [31]. У статті «Сущність: жорстокість та цькування в анонімному телеграм–просторі» видання розповідає про нову хвилю кібербулінгу серед підлітків України. Матеріал містить коментарі психологині Ірини Самолюк щодо впливу інтернет–цькування на психоемоційний стан дітей.

Ці приклади демонструють, як українські медіа висвітлюють проблему кібербулінгу, надаючи платформу для обговорення особистих історій, аналізу впливу на професійну діяльність журналістів та обговорення шляхів протидії цьому явищу.

У сучасному світі цифрові технології відкривають нові можливості для розвитку, освіти та спілкування дітей, водночас створюючи ризики, пов'язані з кібербулінгом, експлуатацією, сексуальним насильством та іншими формами зловживань в інтернеті. Усвідомлюючи ці виклики, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) започаткував глобальну кампанію «End Violence Online», яка є частиною ширшої ініціативи «End Violence Against Children». Мета цієї кампанії

– привернути увагу до небезпек, які підстерігають дітей у цифровому середовищі, та розробити системні заходи для їхнього запобігання.

Кампанія «End Violence Online» була запущена у відповідь на стрімке зростання випадків онлайн–насильства над дітьми. Її основною метою є підвищення обізнаності громадськості, урядів та цифрової індустрії про загрози для дітей в інтернеті та мобілізація зусиль для створення безпечного онлайн–середовища. Кампанія базується на кількох ключових напрямках:

- освіта і просвіта: розробка навчальних матеріалів для дітей, батьків, педагогів і громадськості з питань безпечної поведінки в інтернеті.
- адвокація: заклики до розробки та впровадження політик, що захищають дітей в цифровому середовищі, включно із законодавчими ініціативами.
- технологічні інновації: партнерство з технологічними компаніями для розробки інструментів виявлення, запобігання та реагування на випадки онлайн–насильства.
- підтримка жертв: створення механізмів допомоги дітям, які постраждали від онлайн–насильства, зокрема через лінії підтримки та спеціалізовані сервіси.

Кампанія «End Violence Online» значною мірою сприяла глобалізації проблеми онлайн–насильства проти дітей, привернувши увагу до потреби у комплексному захисті прав дитини у цифровому середовищі.

Кампанія ЮНІСЕФ «End Violence Online» є стратегічно важливим кроком у протидії загрозам для дітей у цифровому просторі. Її діяльність демонструє необхідність об'єднання зусиль держав, міжнародних організацій, технологічної індустрії та громадянського суспільства для досягнення цілісної системи захисту дітей від онлайн–насильства. Подальша ефективність кампанії залежить від інтеграції освітніх, правових і технологічних рішень на глобальному та локальному рівнях.

Сексуалізовані ризики в інтернеті, зокрема феномен sexting (обмін інтимними повідомленнями або зображеннями), стали однією з основних загроз

для безпеки дітей та підлітків у цифровому середовищі. Надсилання подібного контенту може призвести до серйозних психологічних, соціальних та юридичних наслідків для молоді. Відповіддю на ці виклики став ряд профілактичних ініціатив, серед яких окреме місце займає проєкт «Stop Sexting». Ця програма спрямована на підвищення обізнаності підлітків, батьків та педагогів про ризики sexting'у та формування відповідальної поведінки в онлайн-комунікації.

Проєкт «Stop Sexting» має на меті попередження sexting-поведінки серед неповнолітніх шляхом: інформування про юридичні наслідки обміну інтимними зображеннями; роз'яснення потенційних психологічних і соціальних ризиків; формування навичок безпечної та етичної поведінки у цифровому середовищі. У межах реалізації проєкту використовуються такі підходи:

- освітні кампанії: проведення тренінгів, лекцій та майстер-класів у школах, орієнтованих як на підлітків, так і на їхніх батьків та педагогів.
- медіаресурси: створення і розповсюдження інформаційних матеріалів – відео, брошур, анімацій, які пояснюють ризики sexting'у простими й доступними для молоді способами.
- консультаційна підтримка: надання ресурсів для допомоги тим, хто вже потрапив у ситуацію sexting'у, включно з порадами щодо реагування та пошуку допомоги.

Досвід реалізації «Stop Sexting» демонструє позитивні результати в частині підвищення обізнаності молоді про ризики онлайн-комунікації та зниження рівня толерантності до sexting-практик серед підлітків. Однак виклики залишаються, зокрема: труднощі в охопленні найуразливіших груп підлітків; потреба в системній інтеграції подібних програм у загальну освітню політику; необхідність подальшої адаптації освітніх матеріалів до змін цифрового середовища.

Проєкт «Stop Sexting» є важливою складовою профілактики ризикованої поведінки серед молоді в цифровому середовищі. Його реалізація підкреслює важливість комплексного підходу до цифрової безпеки, який поєднує освіту, правову підтримку та психологічну допомогу. Успішне запобігання ризикам

sexting'у потребує міжсекторальної співпраці між освітніми установами, громадськими організаціями, державними структурами та технологічними компаніями.

Успішні приклади кампаній, таких як #StopCyberbullyingDay, «End Violence Online» ЮНІСЕФ чи локальні ініціативи типу «Stop Sexting», демонструють, що використання мультимедійних форматів (відеоролики, інфографіка, інтерактивні веб-платформи) підвищує ефективність донесення інформації, особливо серед молоді. Відомі особи та інфлюенсери, залучені до таких кампаній, сприяють розширенню аудиторії та посиленню емоційного впливу послань.

Попри позитивний вплив, у висвітленні кіберцькування існують і певні ризики. Надмірна сенсаціоналізація окремих випадків або неетичне висвітлення історій жертв може призводити до вторинної віктимізації та зменшення довіри до медіа як джерела підтримки. Інформаційна перенасиченість також ускладнює сприйняття справжніх загроз серед великого обсягу контенту. Яскравим прикладом надмірної сенсаціоналізації є випадки, коли надмірне висвітлення в таблоїдах історій про кібербулінг дітей з особливими освітніми потребами призводило до вторинної травматизації жертв. Після таких інцидентів журналістські організації закликали до суворішого дотримання етичних стандартів при висвітленні подібних тем.

Київська область, 2023 рік. У місті Славутич 13-річна школярка стала жертвою кібербулінгу з боку однокласників. У Telegram-каналі учні створювали фотоколажі з її зображенням, писали образливі повідомлення щодо її зовнішності та кепкували. Після втручання поліції були встановлені всі учасники групи, з якими провели відповідні бесіди, а на батьків кривдників склали адмінпротоколи (<https://vechirniy.kyiv.ua/news/78777/?utm>).

Херсонська область, 2021 рік. У Скадовському районі учні 8-го класу створили фейкову сторінку однокласниці в Instagram, де публікували її фотографії з нецензурними підписами та малюнками. Все це обговорювалося в Telegram-чаті класу, до якого потерпіла не мала доступу. Після втручання поліції

фейкову сторінку видалили, а батьків кривдників притягнули до адміністративної відповідальності (<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20211118-kiberbuling-na-hersoshhyni-dity-stvoryly-fejkovu-storinku-8-klasnytsi-u-merezhi/>)

Житомирська область, 2021 рік. У Ружинському районі 13-річна дівчина стала жертвою кібербулінгу з боку однокласниці, яка через фейкові акаунти в соціальних мережах здійснювала віртуальні напади, образи та погрози. Оскільки кривдниця не досягла віку настання адміністративної відповідальності, протокол за фактом булінгу було складено відносно її матері (<https://tsn.ua/ukrayina/u-zhitomirskiy-oblasti-divchina-ckuvala-odnoklasnicyu-u-socmerezhi-pokarannya-za-buling-otrimala-mati-171029>)

Соціальні мережі відіграють подвійну роль: з одного боку, вони є простором поширення булінгу, з іншого – важливим інструментом його викриття та боротьби з ним. Прикладом висвітлення проблеми кібербулінгу у медіа є журнал НВ, який опублікував матеріал про 12-річну Дашу Мальцеву, яка стала жертвою кіберцькування в Instagram після конфлікту з подругою. Однокласники надсилали їй образливі повідомлення, а згодом її акаунт був видалений через масові скарги (<https://nv.ua/ukr/ukraine/chas-zmin-z-nv/bulling-yak-viglyadaye-skuvannya-v-interneti-novini-ukrajini-50049849>). Інститут масової інформації повідомляє, що 88% українських журналістів стикалися з онлайн-цькуванням, пов'язаним з їхньою професійною діяльністю. Наприклад, журналіста Ігоря Гур'єва цькували у Facebook після публікацій про COVID-19 [14].

У міжнародному контексті висвітлено різні теми. Випадок Star Stone. Акторка Star Stone з Нью-Йорка зазнала масового кіберцькування після участі в шоу на YouTube, де її зобразили в негативному світлі. Внаслідок цього вона змінила ім'я та створила виставу «Villain Era» про свій досвід (<https://nypost.com/2025/04/14/lifestyle/ny-woman-changes-name-after-viral-video-sparks-years-of-bullying/>). Справа Imane Khelif. Олімпійська чемпіонка Іман Хеліф подала скаргу до французької прокуратури, звинувачуючи відомих осіб, включаючи Ілона Маска та Джоан Роулінг, у кіберцькуванні після звинувачень у її адрес. Культура інтернет-булінгу. Випадок TikTok-блогерки

Таїсії Маламан, яка зазнала цькування після коментаря про Росію, висвітлює, як швидко негативна реакція в соцмережах може перерости в масове цькування. Ці приклади демонструють, як медіа висвітлюють проблему кіберцькування, підкреслюючи її серйозність та вплив на жертв. Завдяки алгоритмам поширення інформації, кампанії проти кіберцькування можуть швидко ставати вірусними, що збільшує шанси на залучення широкої громадськості до активної позиції проти насильства.

Ефективне використання медіа у боротьбі з кіберцькуванням вимагає дотримання етичних стандартів журналістики, розвитку медіаграмотності серед населення та залучення багатьох секторів суспільства до інформаційних кампаній. Інтеграція медіаосвіти у шкільні програми може стати важливим етапом у формуванні критичного мислення та навичок безпечної взаємодії у цифровому середовищі. Дослідження показують, що регулярне висвітлення теми кіберцькування у медіа підвищує рівень обізнаності громадськості, знижує толерантність до проявів агресії в інтернеті, формує навички самозахисту серед підлітків і дорослих.

Проте існують і виклики. Відчутне перенасичення негативним контентом може викликати апатію, а також є ризик того, що неправильне висвітлення може посилити проблему (наприклад, через зображення кривдників без засудження їхніх дій).

Висновки до розділу. Проблема кіберцькування є складною і багатогранною. Медіа мають величезний вплив на сприйняття цієї загрози суспільством. Відповідальне, професійне висвітлення може стати ефективним інструментом у боротьбі проти кіберцькування. Для цього необхідно дотримуватися етичних стандартів журналістики та підтримувати профілактичні ініціативи.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання кваліфікаційної роботи на тему «Кібербулінг в інформаційному просторі: способи захисту та протидії» було здійснено комплексний аналіз теоретичних, правових та прикладних аспектів цього явища. За результатами дослідження можна сформулювати такі висновки:

Кібербулінг – це одна з найнебезпечніших форм цифрової агресії, що полягає в систематичному психологічному насильстві за допомогою електронних засобів комунікації. Особливості кібербулінгу – анонімність кривдника, цілодобовий характер впливу, швидкість поширення принизливого контенту, а також неможливість швидко зупинити агресію – значно підвищують шкоду, якої може бути завдано жертві. Виявлено основні форми кібербулінгу: флеймінг, переслідування, наклеп, імперсоналізація, кіберсталкінг, кібергрумінг тощо.

Психологічні наслідки кіберцькування можуть бути критичними як для дітей і підлітків, так і для дорослих: від зниження самооцінки й соціальної тривожності – до суїцидальних думок. Страждає також фізичне здоров'я, виникають соматичні розлади (головні болі, розлади сну, проблеми з травленням), що підкреслює потребу в міждисциплінарному підході до подолання проблеми.

У процесі дослідження було проаналізовано сучасний стан правового регулювання кібербулінгу в Україні та за кордоном. Встановлено, що національне законодавство лише частково охоплює специфіку цифрового насильства. Закон України щодо протидії булінгу фіксує поняття кіберцькування, однак не забезпечує дієвих механізмів захисту жертв у мережі. У той же час міжнародні документи (Конвенція ООН про права дитини, Лансаротська конвенція, загальні коментарі Комітету ООН з прав дитини) містять чіткі рекомендації щодо захисту неповнолітніх у цифровому середовищі, які мають бути імplementовані в національну політику.

Масштаби кібербулінгу стрімко зростають у всьому світі, зокрема серед молоді. За даними ЮНІСЕФ, до 32% молодих людей зазнавали онлайн-цькування, причому 70% із них нікому про це не повідомляли. В Україні

проблема посилилася на тлі збройного конфлікту, що створив нові ризики для психологічної безпеки дітей як усередині країни, так і в діаспорі. Виявлено найбільш небезпечні платформи, де фіксується кібербулінг: Instagram, TikTok, Discord – соціальні мережі, які поєднують широке охоплення аудиторії, відеоконтент і слабку модерацию.

Особливу увагу в роботі приділено проблематиці кіберцькування журналістів, які як публічні особи є вразливою ціллю. Форми тиску варіюються від приниження в соцмережах до погроз, цифрового стеження та кампаній дискредитації. Такі дії несуть загрозу не лише особистій безпеці журналіста, а й свободі слова загалом. Встановлено, що в українському інформаційному середовищі відсутні ефективні інструменти захисту працівників медіа від онлайн-агресії, а частина злочинів залишається непокараною.

Проаналізовано особливості медійного висвітлення теми кібербулінгу в українських та міжнародних ЗМІ. Визначено, що медіа можуть відігравати як позитивну (просвітницьку й профілактичну), так і негативну (ретравматизуючу, сенсаційну) роль. Порушення конфіденційності жертв, гіперемоційна подача матеріалів, невважені заголовки – поширені практики, що можуть посилити травму. Водночас є позитивні приклади етичної журналістики, орієнтованої на підтримку жертв і формування безпечного цифрового середовища.

За результатами дослідження розроблено практичні рекомендації щодо протидії кібербулінгу:

- на рівні законодавства: розробка окремого закону про кібербулінг, удосконалення механізмів ідентифікації кривдників, створення процедурної підтримки жертв;
- в освітньому середовищі: включення тем цифрової безпеки до шкільних програм, підготовка педагогів до роботи з постраждалими;
- у медіа: впровадження стандартів етичного висвітлення проблеми, підвищення медіаграмотності суспільства;
- на рівні громадянського суспільства: активізація громадських організацій у сфері захисту цифрових прав, запуск національних інформаційних

кампаній проти кібернасильства;

- на рівні сім'ї: просвітницька робота з батьками щодо ознак кіберцькування, активне формування емоційної безпеки дитини в сім'ї.

Таким чином, кібербулінг є складним, багатогранним явищем, що поєднує соціально-психологічні, правові, медійні та етичні аспекти. Лише системна міжгалузева взаємодія держави, освітніх і медійних інституцій, правозахисників та сім'ї здатна забезпечити реальний захист людини в цифровому середовищі. Проведене дослідження сприяє формуванню цілісного уявлення про масштаби проблеми та напрямки ефективної протидії кібербулінгу в українському та глобальному контексті..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністрація Порошенка платила за цькування журналістів – розслідування. ULR: <https://www.slidstvo.info/news/administratsiya-poroshenka-platyala-za-tskuvannya-zhurnalistiv-rozsliduvannya/> (дата звернення 27.03.2025)
2. Безпека дітей в Інтернеті. Міністерство освіти і науки України. ULR: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti> (дата звернення 14.03.2025)
3. Божко Н.І.. Кібер-мобінг серед дітей і підлітків. Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід). Харків, 2020.
4. Бути поруч: Основи психологічної підтримки тим, хто працює з дітьми. Освіта. Дія: вебсайт. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/buty-poruch-kurs-z-osnov-psykholohichnoi-pidtrymky> (дата звернення: 15.04.2025).
5. Воропаєв П.С.. Насильство у кіберпросторі. Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід). Харків, 2020.
6. Гандзюк В., Кухар Н.. Вербальні вияви агресії в соціальних мережах (на матеріалі анкетування здобувачів спеціальності «Журналістика»). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. Вип. 37. Вінниця. 2023. С. 111-119.
7. Дівчинка близько місяця терпіла знущання однолітків на сторінці, яку створили від її імені. За матеріалами ТСН. ULR. <https://tsn.ua/ukrayina/shkolyarka-naklala-na-sebe-ruki-cherez-ckuvannya-u-socmerezhi.html>. (дата звернення 14.03.2025)
8. Експерти прогнозують збільшення рівня насилля в школах та поширення кібербулінгу в Україні. Український інститут дослідження екстремізму. ULR. <http://uire.org.ua/category/zahody-uk-uk/page/2/>. (дата звернення 14.03.2025)
9. Жінки-журналістки зазнають цькування: результати дослідження мови хейту. ULR: <https://webportal.nrada.gov.ua/zhinky-zhurnalistky-zaznayut-tskuvannya-rezultaty-doslidzhennya-movy-hejtu/> (дата звернення 27.03.2025)

10. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» № 2657-VIII від 18.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> (дата звернення 14.03.2025)

11. Кібербулінг – це легко, просто коментуєш і ховаєшся»: історії про цькування в інтернеті. URL: https://hromadske.ua/posts/kiberbuling-ce-legko-prosto-komentuyesh-i-hovayeshsya-istoriyi-pro-ckuvannya-v-interneti?utm_source (дата звернення 27.03.2025)

12. Кібербулінг – що це та як це зупинити? Unicef. Україна: вебсайт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/cyberbullying> (дата звернення: 15.04.2025).

13. Кібербулінг Тимошенко. Моніторинг ток-шоу 21–25 січня. URL: https://detector.media/tok-shou/article/165680/2019-01-28-kiberbuling-tymoshenko-monitoryng-tok-shou-2125-sichnya/?utm_source (дата звернення 27.03.2025)

14. Кібержесть. Як журналістів переслідують в інтернеті. URL: https://j-mama.imi.org.ua/article/kiberzhest-yak-zhurnalistiv-peresliduyut-v-interneti-i96?utm_source (дата звернення 27.03.2025)

15. Когутяк Н. М. Особливості само презентації підлітка в середовищі віртуального спілкування: причини кібербулінгу. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ. Вид-во “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, 2014. Вип. 19. Ч. 1. 252с.

16. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 12.04.2025).

17. Кримінальний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

18. Лапа О.В. Явище кібербулінгу як соціально-педагогічна проблема віртуального спілкування сучасних дітей та молоді. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2013. Вип. 192(1). С. 291–298.

19. Лубенець І. «Кібернасильство (кібербулінг) серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів». *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. URL: <http://howtoukr.ru/internet/79565-shho-take-kiberbulingu-internet-troling-i.html>. (дата звернення 14.03.2025)

20. Найдьонова Л.А. Кібербулінг у підлітковому рейтингу інтернет-безпеки. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2018. Вип. 1. С. 141–159.

21. Найдьонова Л.А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу: підручник; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. Вид. 2, стер. Кіровоград. 2015. 244 с.

22. Попуч А. Що таке кібербулінг та як йому протистояти?. URL: <http://netiquette.in.ua/2018/03/04/%D1%89%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%BA%D1%96%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3-%D1%82%D0%B0-%D1%8F%D0%BA-%D0%B9%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82/>. (дата звернення 14.03.2025)

23. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2 «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи».

24. Про кібербулінг для підлітків. Як протистояти булінгу в інтернеті. Освіторія. Дія: вебсайт. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/cyberbullying> (дата звернення: 15.03.2025).

25. У «Відомостях Верховної Ради України» опубліковано Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/166991.html>. (дата звернення 14.03.2025)

36. Убивчі забавки в інтернеті. Яку шкоду може завдати кібербулінг». Стоп шкільний терор. URL: : <https://glavcom.ua/specprojects/stopbullying/ubivchi-zabavki-v-interneti-yaku-shkodu-mozhe-zavdati-kiberbuling-450354.html>. (дата звернення 14.03.2025)

27. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003, редакція від 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

Штромайєр Г. Політика і мас-медіа. Київ : Вид. дім «Києво Могилянська академія», 2008. 258 с.

28. Що треба знати про кібербулінг: юридична консультація. Юридична газета online. 6 лютого. 2024. URL: <http://surl.li/uclwb> (дата звернення: 15.05.2024).

29. ЮНІСЕФ Україна. Проєкт Stop Sexting. URL: <https://stop-sexting.in.ua/> (дата звернення 14.03.2025)

30. Cyberbullying: is it possible to protect yourself? URL: <https://rescentre.org.ua/bezpeka-ditei-v-interneti/kiberbulinh-zakhystytysia-mozhlyvo> (дата звернення 27.03.2025)

31. EU Kids Online 2020 – LSE Media and Communications. URL: <https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/research/research-projects/eu-kids-online/eu-kids-online-2020> (дата звернення 27.03.2025)

32. EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries URL: <https://base.core-evidence.eu/publications/568> (дата звернення 27.03.2025)

33. Pew Research Center: Teens and Cyberbullying 2022 <https://www.pewresearch.org/internet/2022/12/15/teens-and-cyberbullying-2022/> (дата звернення 27.03.2025)

35. The Cybersmile Foundation (n.d.). *Stop Cyberbullying Day*. URL: <https://www.cybersmile.org/stop-cyberbullying-day> (дата звернення 14.03.2025)

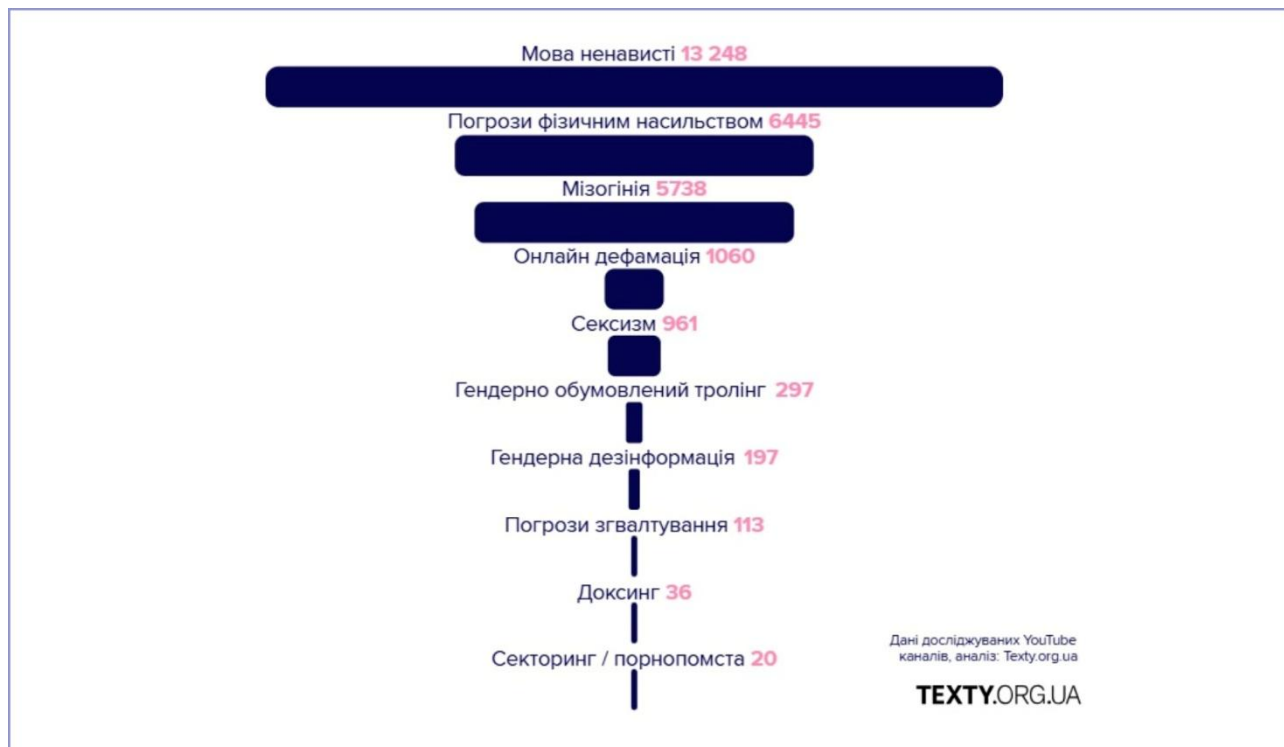
36. UK teens say Instagram is the worst app for cyberbullying. URL: https://www.engadget.com/2017-07-20-instagram-cyberbullying-survey.html?utm_source (дата звернення 27.03.2025)

37. UNICEF: Більше третини молодих людей у 30 країнах повідомляють про випадки онлайн-цькування. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/unicef-poll-more-third-young-people-30-countries-report-being-victim-online-bullying> (дата звернення 27.03.2025)

ДОДАТКИ

Додаток 1

Види онлайн–насильства, яке зустрічалося в коментарях найчастіше

Додаток 2

Дані досліджуваних YouTube-каналів

